

Anita Haataja

**Selvitys vähimmäismääräisen vanhempainrahan
kehityksestä sekä työsuhteen yleisyydestä
vanhempainrahan ja kotihoidontuen saajilla**

Helsinki 2008

Kirjoittaja

Anita Haataja, erikoistutkija, VTT, dosentti
Kelan tutkimusosasto
anita.haataja@kela.fi

Kelan kopiokeskus
Helsinki 2008

SISÄLLYS

1 Johdanto	3
2 Vanhempainraha työmarkkina-aseman mittarina	4
2.1 Vähimmäispäivärahan syyt ja saajamäärät	4
<i>Tulottomuus tai liian pienet työtulot</i>	4
<i>Etuuksilta työtulosidonnaiseen päivärahaan</i>	6
<i>Opiskelu vanhempainrahakaudella</i>	8
<i>Vähimmäispäiväraha eläkkeen ja varusmiespäivärahan lisäksi</i>	10
<i>Vähimmäispäiväraha työssäkäynnin ajalta</i>	10
<i>Nykytilanteen yhteenveto</i>	12
2.2 Palkallinen vapaa	13
2.3 Kotihoidontukijaksot vanhempainrahakauden jälkeen	16
3 Vapaalla vai rahalla.....	17
3.1 Perhevapaat ja äitien työmarkkina-asema työvoimatutkimuksissa.....	17
3.2 Työsuhteen yleisyys 2000-luvun alussa.....	20
<i>Tulonjakotilasto uutena tietolähteenä</i>	20
<i>Moniko on vapaalla perhe-etuuksien aikana</i>	22
<i>Keitä vapaalla olevat ovat?</i>	23
<i>Vähimmäispäiväraha, työsuhde ja taloudellinen asema</i>	28
<i>Vanhempainvapaat ja vastasyntyneiden vanhemmat sektoreittain</i>	31
4 Yhteenveto ja keskustelua.....	32
Lähteitä	36

1 Johdanto

Tämä selvitys käsittelee vähimmäismääräisen vanhempainrahan yleisyyttä sekä perhevapaiden ja -etuuksien kohdentumista. Vanhempainraha on lapsen syntymään ja hoitoon, kotihoidontuki kunnallisen päivähoidon ulkopuolella tapahtuvaan hoitoon liittyvä etuus, kunnes perheen nuorin lapsi täyttää kolme vuotta. Molemmat tulonsiirrot turvaavat toimeentuloa lasten syntymän ja hoidon aikana, eikä oikeus etuuksiin edellytä työsuhdetta tai työhistoriaa. Etuuksien maksaminen ei lakkaa, vaikka kävisi samaan aikaan työssä, mutta työssäkäynti ja työhistoria voivat vaikuttaa etuuden tasoon. Sen sijaan vanhempainvapaa ja hoitovapaa edellyttävät voimassa olevaa työsuhdetta. Vapaat turvaavat työsuhteen ja paluun entiseen tai vastaavaan työhön lastenhoitajaksojen jälkeen. Ilman työsuhdetta paluu työhön vanhempainrahakauden tai kotihoidontukijakson jälkeen voi viivästyä ja vanhempien mahdollisuudet vuorotella lastenhoitajaksoja heikkenevät.

Etuuksien ja vapaiden kokonaisuuden keskeisenä tavoitteena on helpottaa äitien ja isien mahdollisuuksia sovitella yhteen työ- ja perhe-elämän vaatimuksia pienten lasten hoidossa. Sillä, miten suuri osa on perhevapaalla samaan aikaan kun saa vanhempainrahaa tai kotihoidontukea, on merkitystä, kun mietitään, kuinka lasta hoitavien toimeentuloa sekä ansiotyön ja lastenhoidon yhteensovittamista tulisi kehittää, minkälaisia hoivan ja ansiotyön jakoja äitien ja isien kesken tavoitellaan, tai kun pohditaan vapaista työnantajille koituvien välillisten ja välittömien kustannusten kohdentumista. Puhekielessä ei yleensä erotella, onko vanhempainrahan tai kotihoidontuen saajalla samalla työsuhde, eli onko hän myös työsopimuslain tarkoittamalla perhevapaalla. Molempiin etuuksiin ja vapaisiin liittyy erilaisia sosiaalisia oikeuksia ja ne rahoitetaan eri lähteistä. Vanhempainrahan ja kotihoidontuen käyttö ja kustannukset tilastoidaan, mutta perhevapaiden kohdentuminen jää systemaattisen seurannan ulkopuolelle.

Käsillä olevan raportin tavoitteena on arvioida perhevapaiden ja niihin liittyvien tulonsiirtojen kohdentumista vanhempien, erityisesti äitien, työmarkkina-aseman näkökulmasta. Tavoitetta lähestytään ensin vanhempainrahan lajin (luku 2) ja sitten työsuhdetiedon avulla (luku 3). Vanhempainrahan taso riippuu ansiotuloista, mutta vähimmäispäiväraha on universaali, työhistoriasta riippumaton tulonsiirto. Vanhempainrahan lajin perusteella voidaan päätellä jotain lasta hoitavan työmarkkina-asemasta. Vähimmäispäivärahan saajaksi päädytään nykyisin harvemmin kuin

1990-luvulla, osittain 2000-luvun lakiuudistusten johdosta. Siksi päivärahan laji antaa myös entistä vähemmän viitteitä päivärahakautta edeltävästä työmarkkina-asemasta. Kotihoidontukeen ei sen sijaan liity piirteitä, joka viittaisivat saajan työmarkkina-asemaan – ellei tuen saaja asu sellaisessa kunnassa, jossa kuntakohtaisen lisän ehtona on työsuhde.

Etuustilastoista ei käy ilmi etuuden saajan työsuhde, toisin sanoen, onko hän perhevapaalla vai ei. Työsuhdetiedot on saatu tulonjakotilaston haastatteluaineistosta vuodelta 2005. Tuloksia käsitellään luvussa 3. Luvun tarkoituksena on analysoida, miten suuri osa vanhempainrahan ja kotihoidontuen saajista on vanhempainvapaalla ja hoitovapaalla sekä mitkä taustatekijät selittävät vapaiden, toisin sanoen työsuhteen, todennäköisyyttä.

2 Vanhempainraha työmarkkina-aseman mittarina

2.1 Vähimmäispäivärahan syyt ja saajamäärät

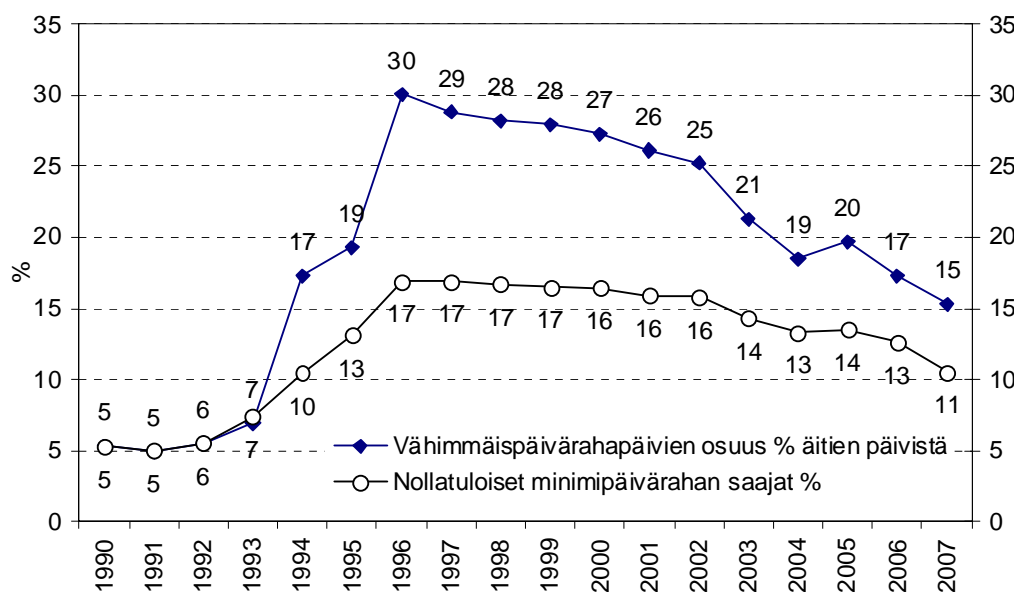
Tulottomuus tai liian pienet työtulot

Alun perin oikeus työtulosidonnaiseen vanhempainrahaan (työtulokorvaukseen) syntyi kun vuosityötulot ylittivät tietyn ansiokynnyksen. Äitiyspäivärahan voimaantultua 1960-luvulla yli puolet päivärahapäivistä oli vähimmäismääräisiä, eli äideillä ei ollut työtuloja tai ne olivat liian pienet. Osuus väheni 1970-luvulla kolmannekseen. Vuoden 1982 päivärahaudistuksesta (L 471/1981) lähtien vähäisetkin työtulot alkoivat kasvattaa päivärahaa, kun ansiokynnys poistettiin. Osittain sen seurauksena vähimmäispäivärahopäivien osuus pieneni noin 30 prosentista 10 prosenttiin vuodesta 1980 vuoteen 1982. Muutos kuvasi myös pienten lasten äitien työmarkkina-aseman vahvistumista. Pidentyvä äitiysloma ja lisääntyvät päivähoitopalvelut auttoivat äitejä pitämään työsuhteensa lapsen syntymän jälkeen. Vähimmäispäivärahopäivien osuus vanhempainrahopäivistä vaihteli 6-9 prosentin välillä 1980-luvun loppupuolella ja alitti vuonna 1991 viisi prosenttia.

Pienten työtulojen yhteys päivärahaan heikkeni uudelleen 1990-luvulla. Vanhempainrahan vähimmäispäivärahan taso eriytettiin sairauspäivärahasta ja korotettiin vuonna 1994 sitomalla päivärahan taso vastikään korotetun kotihoidontuen perusosan tasoon (L 1129/1993; Haataja 2005a, 84). Työtulosidonnaisen päivärahan ansiokynnykseksi tuli noin 2200 euroa (nimellisarvo). Vuonna 1996 vähimmäispäiväraha leikattiin, mutta ansiokynnys kasvoi 4 320 euroon (L 1500/1995). Seuraavan kerran vähimmäispäivärahaan ja ansiokynnykseen tuli korotuksia

vuosina 2003 ja 2005. Vuoden 2007 päivärahauudistuksen jälkeen äitiysrahalla on kaksi ja vanhempainrahalla kaksi eritasoista korvausjaksoa, ja jokaisen jakson päiväraha määräytyy eritasoisesta vuosityötulosta. Esimerkiksi vuonna 2008 alinta 70 prosentin korvaustason päivärahaa maksetaan, jos vuositulot ylittävät 6 880 euroa ja 90 prosentin päivärahaa, jos vuositulot ovat noin 5 300 euroa (Haataja 2008).

Kuvio 1. Äitien vähimmäispäivärahapäivien osuus (%) kaikista äitien päivärahapäivistä ja kaikkien nollatuloisten vähimmäispäivärahan saajien osuudet (%).

Lähde: Kelan tilastotoimisto. Lukuihin eivät sisälly vähimmäispäivärahat ja vähimmäispäivärahan saajat työssäkäynnin johdosta. Vähimmäispäivärahapäivien osuus on suunnilleen sama kuin vähimmäispäivärahan saajien osuus, ero osuuksissa on alle prosenttiyksikön.

Ansiokynnykset ja vähimmäispäivärahan tasomuutokset ovat pudottaneet pienten työtulojen saajia vähimmäispäivärahan saajiksi. Sellaisten vähimmäispäivärahan saajien määrä, joilta puuttuvat kokonaan työtulot, kasvoi 1990-luvun alussa hitaammin kuin muista syistä vähimmäispäivärahaa saavien (kuvio 1). Vuosina 1993–1994 vähimmäispäivärahapäivien osuus äitien päiväistä nousi seitsemästä 20:een ja vuonna 1996 ennätyskorkeuteensa eli 30 prosenttiin. Sen jälkeen vähimmäispäivärahapäivien ja vähimmäispäivärahaa saavien osuus on pääasiassa laskenut. Pieni nousu tapahtui kuitenkin vielä vuoden 2005 vähimmäispäivärahakorotuksen yhteydessä, koska myös ansiokynnys nousi. Vuonna 2007 vähimmäispäivärahapäiviä oli kaikista päiväistä enää 15 prosenttia. Vuoden 2007 päivärahauudistus vähentää jossain määrin vähimmäispäivärahapäivien, ei niinkään vähimmäispäivärahan saajien määrää, koska korotettujen päivärahapäivien työtu-

lokorvaukseen riittää pienempi työtulo kuin korottamattomiin päiviin (Haataja 2008). Vähimmäispäivärahopäivien osuus on kuitenkin yhä kolminkertainen 1990-luvun alkuun verrattuna.

Niiden äitien osuus, joilla ei ollut lainkaan työtuloja, lisääntyi myös 1990-luvun alkupuolella. Niiden osuus, joilla ei ollut lainkaan työtuloja, oli korkeimmillaan 17 prosenttia vuosina 1995–1999. Nollatuloisia on nykyisin 10 prosenttia eli kaksi kertaa enemmän kuin 1990-luvun vaihteessa (kuvio 1). ”Nollatuloiset” vähimmäispäivärahan saajat eivät aina aloita äitiysrahakautta työmarkkinoiden ulkopuolelta. Osa äideistä siirtyy äitiysrahakaudelle työttömyysturvaetuuksien piiristä ja osa kotihoidontukijaksolta. Kotihoidontukijakso ei kartuta työtuloa, joten uusi vanhempainrahakausi oikeutti vain vähimmäispäivärahaan, jos edellisen lapsen jälkeen ei ollut karttunut riittävästi työtuloja. Sekä työttömien että lasta pitkään kotona hoitavien päivärahaerusteisiin tehtiin 2000-luvulla parannuksia.

Etuuksilta työtulosidonnaiseen päivärahaan

Vaikka vanhempainraha on osa sairausvakuutusta, unohdettiin vanhempainrahalle siirtyvät äidit ja isät, kun työttömyydestä ja työttömyysturvaetuuksien piiristä sairauspäivärahalle siirtyville taattiin vähintään työttömyysturvan tasoinen päiväraha vuonna 1989 (Haataja 2007). Vähimmäispäivärahan taso on pienempi kuin työttömyysturvan vähimmäistasot ilman tarveharkinnan vaikutusta. Vuoden 2003 alusta vanhempainrahalle siirtyvien työttömien (sekä julkisen työvoimapaalvelun mukaista koulutustukea tai työllistämistukea työelämän valmentamiseen saavien) päiväraha alettiin laskea samalla tavalla kuin sairauspäivärahassa (HE 148/2002; L 1303/2002). Aikuiskoulutuslain (L 1276/2000) mukaista aikuiskoulutustukea ei mainita lainsäädännössä, joten on mahdollista, että ansiosidonnaiselta aikuiskoulutustuelta äitiysrahakaudelle siirtyvä putoaa vähimmäispäivärahan piiriin, jos raskautta edeltävänä koulutusaikana ei ole karttunut työtuloa.

Vanhempainraha myönnetään nykyisin noin 9 000 vanhemmalle työttömyysetuuden perusteella – ja vastaava määrä vanhempia vähentää vähimmäispäivärahatilastoa (taulukko 1). Kaikista päivärahaäideistä työttömänä vanhempainrahakaudelle siirtyi 8 ja isistä 1,5 prosenttia.

Yleinen syy äitien tulottomuuteen päivärahauden alkaessa, on ollut se, että seuraava lapsi syntyy edellisen lapsen kotihoidontukikauden aikana, eikä äiti ole ehtinyt palata työhön tai ansiotulot ovat jääneet vähäisiksi. Vuoden 2005 lopulla tähän tilanteeseen tuli muutos (HE 164/2004; L 155/2005). Nyt vanhemmille taattiin oikeus saada päivärahaa vähintään edellisen lapsen aikai-

sen työtulon perusteella, jos seuraava lapsi syntyy ennen kuin edellinen on täyttänyt kolme vuotta¹. Vuonna 2007 uudistus hyödytti 19 000 vanhempaa (taulukko 1). Kaikista vuonna 2007 päivärahaa saaneista äideistä 14 prosenttia ja isistä yhdeksän prosenttia sai työtulosidonnaista vanhempainrahaa edellisen lapsen perusteella. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ilman uudistusta vähimmäispäivärahan saajia olisi vastaava määrä enemmän. Lukuun sisältyvät myös ne, jotka olisivat saaneet uuden lapsen syntymän johdosta pienempää työtulosidonnaista päivärahaa kuin edellisen lapsen syntyessä.

Taulukko1. Työtulosidonnaista päivärahaa edellisen etuuden perusteella saavat, isien osuudet sekä osuudet kaikista vanhempainrahan saajista ja vanhempainrahaäideistä vuosina 2003–2007.

Päivärahaa vanhempainrahakautta edeltävän etuuden perusteella saaneet	2003	2004	2005	2006	2007
Yhteensä	7 200	12 500	15 100	26 000	32 000
Työttömyysetuus	5 000	10 100	11 400	10 800	9 100
Edeltävä vanhempainraha			1 200	12 400	19 000
Kuntoutusraha	100	180	160	150	160
Muu edeltävä etuus	2 100	2 300	2 300	2 700	3 800
Miesten osuus edellisistä, %					
Edeltävän etuuden perusteella yhteensä	7	5	7	16	17
Työttömyysetuus	8	5	7	7	8
Edeltävä vanhempainraha			12	27	23
Kuntoutusraha	39	32	30	30	31
Muu edeltävä etuus	3	3	3	3	3
Edeltävä etuus yht., % päivärahan saajista	5	8	10	15	17
Kaikista päivärahaäideistä, %	7	12	14	22	26

Pisimpään toiselta etuudelta vanhempainrahalle siirtyminen on turvannut edeltävän etuuden tason työkyvyttömillä, nykyisin yleensä kuntoutusrahan tai sairauspäivärahan saajilla, joskin määrittelysäännöt ovat vuosien varrella muuttuneet (A 1314/1989). Viime vuosina kuntoutusrahalta vanhempainrahalle siirtyviä on ollut 100–200 henkeä vuodessa. Isien osuus on tässä ryhmässä ollut 30 prosenttia (taulukko 1). Ryhmään 'muu edeltävä etuus' luokitui vuonna 2007 lähes 4 000 henkeä. Tähän ryhmään sisältyy henkilöitä, joilla vanhempainraha on määrätynyt vanhempainrahakautta edeltävän sairauspäivärahan perusteella, päivärahaan on vaikuttanut useampi etuus tai päivärahan peruste on muuttunut vuoden aikana uuden äitiysrahakauden alkamisen johdosta.

¹ Edellisen lapsen perusteella maksetun päivärahan perusteena olevaa työtuloa korotetaan kahden edellisen vuoden indeksien suhteessa ja jälkimmäisen lapsen aikainen vanhempainraha indeksillä korotetusta työtulosta.

Vanhempainrahaa edeltävän etuuden perusteella saavien määrä kolminkertaistui ja osuus kaikista päivärahan saajista lähes nelinkertaistui vuosina 2003–2007 (taulukko 1). Kasvu johtuu pääasiassa 2000-luvun lakiuudistuksista, mutta jossain määrin myös työllisyystilanteen parantumisesta. Vuonna 2007 edelliseltä etuudelta vanhempainrahalle siirtyviä oli kaikkiaan 32 000 eli 17 prosenttia päivärahan saajista. Muutos on koskenut erityisesti äitejä, sillä edeltävä etuus päivärahan perusteena yleistyi äideillä 7:stä 26 prosenttiin vuosina 2003–2007. Isistä 10 prosenttia kuului tähän ryhmään vuonna 2007.

Opiskelu vanhempainrahakaudella

Opiskelijoiden vanhempainrahan määräytymistä on selkeytetty 2000-luvulla. Aikaisemmin ei ollut yksiselitteistä tulkintaa esimerkiksi siitä, voiko opiskelija saada päivärahaa työtulosidonnaisena ja voiko opintorahaa ja vanhempainrahaa maksaa yhtä aikaa. Opintorahan saajasta vanhempainrahan saajaksi siirtyvän etuustaso määriteltiin vuoden 2002 huhtikuun alusta lähtien niin, että jos opiskelija oli saanut opintorahaa neljän edellisen kuukauden aikana, oli (sairauspäivärahan ja) vanhempainpäivärahan oltava vähintään opintorahan kuukausimäärästä 25. osa (HE 171/2001; L 1479/2001). Tarkoitus oli turvata opiskelijalle sairaus-/ vanhempainrahakauden aikana vähintään opiskelun aikainen toimeentulo. Uudistuksella ei ollut käytännön merkitystä, koska esimerkiksi korkeakouluopiskelijan opintoraha oli tuolloin käytännössä yhtä suuri (259) kuin vähimmäisvanhempainraha (252 euroa kuukaudessa). Sittemmin vähimmäispäivärahaa on korotettu kaksi kertaa (vuosina 2003 ja 2005), niin että päivärahan taso oli jo 120 euroa kuukaudessa korkeampi kuin opintoraha. Opintoraha korotettiin vuoden 2008 alussa 298 euroon kuukaudessa.

Ennen vuotta 2002 lähtien ei ole ollut selvää eikä yhtenäisesti ohjeistettua käytäntöä, miten opintorahaa ja vanhempainrahaa tulisi maksaa. Vuoden 2002 uudistuksen jälkeen kuitenkin käytäntö, jonka mukaan opiskelija voi halutessaan ottaa vastaan opintorahaa ja vanhempainrahaa yhtä aikaa, alkoi yleistyä. Opintorahan saajan vanhempainraha maksettiin kuitenkin vähimmäismääräisenä. Toisaalta työtuloihin suhteutettu päiväraha oli voitu minimoida päätoimiselta opiskelijalta, vaikka tämä ei olisi nostanutkaan opintorahaa. Vuosina 2001–2002 sekä opintorahan että vähimmäispäivärahan taso säilyivät ennallaan, mutta vähimmäispäivärahaa vastaanottaneiden opiskelijoiden määrä kasvoi kuitenkin noin 1 680:stä 2 450 henkeen, eli kasvu oli 46 prosenttia. (Taulukko 2.)

Vuoden 2005 päivärahauudistuksessa päätoiminen opiskelija rinnastettiin työssäkäyviin ja omaa työtään tekeviin, eli jos opiskelijaäiti nostaa opintorahaa (vanhempainrahakaudella oleva käy työssä ja saa työtuloa), maksetaan äitiys- ja vanhempainraha vain vähimmäismääräisenä. Täysipäiväisen opiskelun, samoin kuin työnteon, katsottiin ehkäisevän vanhemman mahdollisuutta hoitaa lastaan päätoimisesti: "Vanhempainrahan maksamisen tarkoituksena on turvata lapsen kotona tapahtuva hoito" (HE 50/2004²). Opintorahaa nostavalla opiskelijalla tuli olla oikeus nostaa vain vähimmäispäivärahaa, koska opintorahan saaminen edellyttää opintojen etenemistä opintotukilain vaatimukset edellyttävällä tavalla. Käytännössä uudistus merkitsi sitä, että vuodesta 2005 lähtien opiskelija voi valita, ottaako samanaikaisesti opintorahaa ja vähimmäispäivärahaa vai jättääkö nostamatta opintoraha ja ottaa työtulosidonnainen vanhempainpäiväraha (L 1224/2004). Samassa sairausvakuutuslain muutoksessa päätoimisille opiskelijoille tuli oikeus saada isyysrahaa vähimmäismääräisenä, jos tosiasiallisesti osallistuu lapsen hoitoon, vaikka hänelle maksettaisiin opintorahaa: "Olisi kohtuutonta, jos isä isyysvapaan vuoksi joutuisi peruuttamaan koko kuukauden opintotuen" (HE 50/2004). Muutos moninkertaistikin isyysrahaa saavien opiskelijoiden määrän (taulukko 2).

Taulukko 2. Vähimmäispäivärahaa opiskelijana saaneet ja osuus (%) kaikista pienten tulojen perusteella vähimmäisrahaa saaneista vuosina 2000–2007.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Opiskelijat yhteensä	1 533	1 676	2 449	3 017	2 928	3 345	3 236	3 009
Isien lkm	13	9	15	19	13	437	474	488
Osuus % saajista	5,5	6,4	10,0	13,8	15,6	16,5	17,9	19,1

Vaikka opiskelijalla on oikeus nostaa samanaikaisesti sekä opintorahaa että vanhempainrahaa vähimmäismääräisenä, ei etuuksien yhtäaikaisuus aina kannata, koska opintoraha kuluttaa opintotukikuukausia. Esimerkiksi korkeakouluopiskelijalla on kaikkiaan 55 opintotukikuukautta. Opiskelijan on oltava taitava suunnittelija opintorahansa, opintorahakuukausiensa, opintorahan vapaan tulon, päivärahan perusteena olevien työtulojensa ja vanhempainrahan lajin valinnan suhteen, jotta saa toteutettua opiskelu-, lapsenhoito- ja toimeentulotavoitteensa.

Opintorahan vastaanottaminen kuluttaa opintotuki viikkoja, mutta lapsen syntymän ja hoidon aikaista tulotasoa voi nostaa ottamalla vastaan molemmat tulonsiirrot. Toisaalta suhteellisen pie-

² Samassa hallituksen esityksessä todetaan, että omaishoidon tukea tai perhehoidon hoitopalkkiota saavan kohdalla on tapauskohtaisesti selvítettävä, onko kyse sellaisesta työstä, jona aikana vanhempainraha olisi maksettava vähimmäismääräisinä.

net ansiot, jos ne osuvat sopivasti opintorahan ns. vapaan tulon määräytymisjaksoihin, nostavat päivärahan tasoa³. Vähimmäispäivärahaa suurempaa vanhempainrahaa on mahdollista ansaita hieman opintorahan vapaata tuloa vastaavilla 9 kuukaudelle jaksottuvilla vuosityötuloilla. Toisen kysymys opintojen aikaisen vanhemmuuden rahoittamisessa on se, miten opiskelijan, usein rikkonaisen työuran, vuosityötulo lasketaan. Nykyisin työtulo voidaan määrätä – tietyin edellytyksin - lyhytaikaisista työsuhteista myös opiskelijalle alle 6 kuukauden työtulon perusteella (L 11.3.2005/461).

Vähimmäispäiväraha eläkkeen ja varusmiespäivärahan lisäksi

Vanhempainrahaa maksetaan vähimmäismääräisenä myös työttömyyseläkettä, täyttä työkyvyttömyyseläkettä tai vanhuuseläkettä saaville (L 1500/1995). Vähimmäispäiväraha maksetaan eläkkeen lisäksi. Eläkkeen perusteella vähimmäispäivärahaa saavien määrä on vaihdellut vuosittain 260:stä 340 henkeen. (Taulukko 3.)

Taulukko 3. Vähimmäispäivärahaa eläkkeen ja asevelvollisuuden tai siviilipalvelun aikana saaneet ja osuus (%) kaikista pienten tulojen perusteella vähimmäisrahaa saaneista vuosina 2000–2007.

Vähimmäisrahan peruste	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Asevelv. tai siviilipalvelu	28	43	47	36	41	43	37	29
% saajista	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Eläke	274	259	280	303	284	310	286	342
% saajista	1,0	1,0	1,1	1,4	1,5	1,5	1,6	2,2

Asevelvollisuutta tai siviilipalvelusta suorittavalla isällä on oikeus isyysvapaaseen. Isyysraha maksetaan vähimmäismääräisenä varusmiespäivärahan päälle. Tällaisia tapauksia on vuosittain muutamia kymmeniä.

Vähimmäispäiväraha työssäkäynnin ajalta

Suomi on ainoa maa ainakin Pohjoismaista, jossa äitiys- ja vanhempainrahaa maksetaan koko vanhempainrahakauden ajalta, vaikka lapsen molemmat vanhemmat kävisivät päiverahakaudella ansiotyössä. Muissa pohjoismaissa maissa vanhempainrahajaksoja voi sovittaa yhteen osa-

³ Vuosina 2006–2007 opintoraha oli itsenäisesti asuvalle korkeakouluopiskelijalle 259,01 (298) euroa kuukaudessa. Opintorahaan vaikuttavat omat tulot siten, että vuonna 2008 tuloja sai olla jokaista opintotukikuukautta kohti 660 euroa ja tuetonta kuukautta kohti 1 970 euroa, eli 'vapaa tulo' oli vuodessa 11 850 euroa, jos opintotukikuukausia oli vuoden aikana yhdeksän vuonna 2008. Vähimmäisvanhempainraha on 380 euroa kuukaudessa vuonna 2008 ja työtulosidonnaisen päivärahan ansaitsee yli 6 850 euron vuositulolla koko vanhempainrahakaudelle (Haataja 2008). Opiskelijoita, jotka nostavat vanhempainrahan työtulojen perusteella, ei voi identifioida etuusrekisteristä erikseen muista työtulon saajista.

aikatyön tuntimäärän ja palkan kanssa, myöhentää vapaan käyttöä jne. Suomalaista osa-aikaista vanhempainvapaata ei voi verrata muihin pohjoismaisiin järjestelyihin ehtojen joustamattomuuden takia, eikä käyttäjiäkään ole vuodessa kuin noin 100 pariskuntaa (Haataja 2007).

Äitiysrahan alkuvuosina työhönmeno oli monille ainoa vaihtoehto, koska äitiysrahakausi oli pidempi kuin lakisääteinen vapaa 1970-luvun alkuun asti. Äitien työssäkäynnin yleistyminen äitiysrahakauden aikana oli 1970-luvun lopulla yksi syy, jolla isien vanhempainvapaata perusteltiin (HE 139/1979). Äitien loma oli 1970-luvun lopussa yli 8 kuukautta ja päiväraha oli veroton, reaaliarvoltaan alkuperäiseen huomattavasti alentunut etuus. Varsinaisesti äitien työssäkäynnin yleisyyttä äitiys- ja vanhempainrahakauden aikana selvitettiin vasta 1980-luvun puolivälissä (Pajunen 1985), jolloin päiväraha oli sidottu ansioon ja molemmilla vanhemmilla oli mahdollisuus jakaa vapaata. Päiväraha alettiin maksaa vähimmäismääräisenä vanhempainrahakaudella samoihin aikoihin, äitiysrahakaudella vasta 1990-luvun alussa. (Haataja 2007).

Työssäkäynti äitiys- ja vanhempainrahakaudella ei ole yleistä eivätkä työssäkäynnin keskimääräiset jaksot ole kovin pitkiä. Vähimmäispäivärahaa saavien määrä väheni työssäkäynnin johdosta absoluuttisesti 5 000:sta 3 800 henkeen 2000-luvulla. Kaikista vanhempainrahaa saaneista äideistä osuus laski viidestä vajaaseen neljään prosenttiin vuosina 1999–2007 (taulukko 4).

Taulukko 4. Äitiys- tai vanhempainrahakaudella ansiotyössä olleiden määrä ja äitien osuus (%) vähimmäispäivärahan sekä kaikkien päivärahan saajista vuosina 1999–2007.

Työssä päivärahaudella	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Lukumäärä	5 000	4 900	4 800	4 600	4 600	4 700	4 300	3 800	3 800
Äitejä %	97	98	97	97	97	97	97	97	97
% kaikista päivärahan saajista	5,0	4,9	4,9	4,7	4,6	4,6	4,2	3,7	3,7
Päiviä per äiti	25,1	22,0	21,7	20,6	22,6	22,8	21,3	21,0	20,1

Lähde: Kela, Tilastoyksikkö. Tällä äitien ryhmällä vain osa päivistä on vähimmäisrahapäiviä.

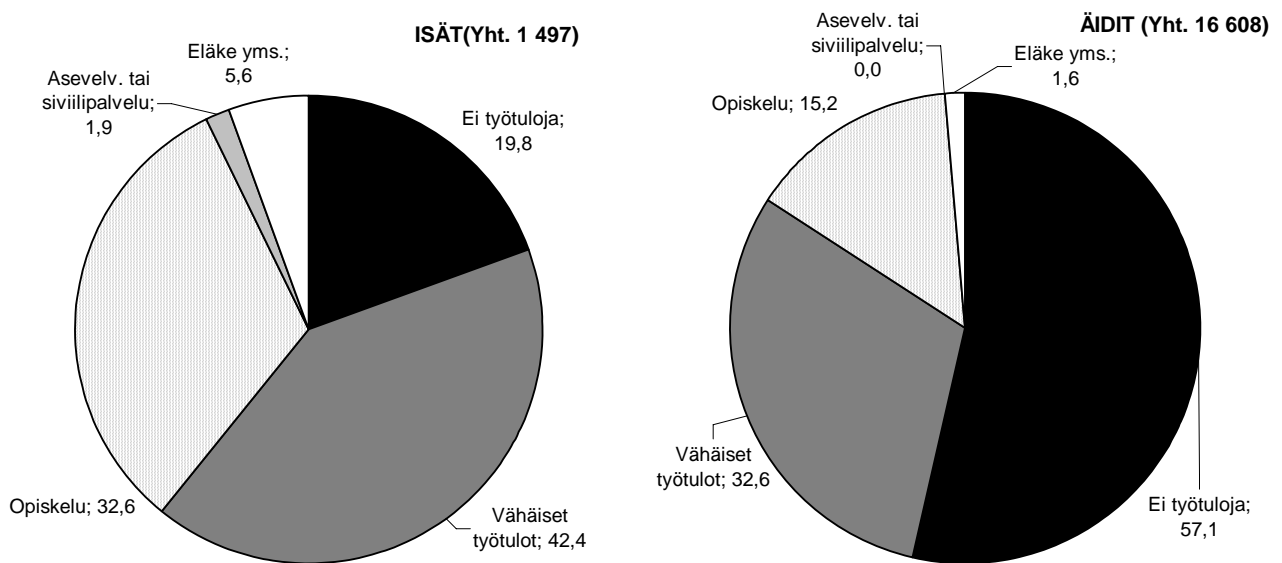
Vähimmäispäivärahan perusteena työssäkäynnin osuus on kuitenkin lisääntynyt 15:sta 19 prosenttiin. Tämä johtuu enimmäkseen siitä, että muut syyt vähimmäispäivärahan maksamiseksi ovat vähentyneet, kuten edellä on käynyt ilmi. Työssäolopäivät ovat vajaassa kymmenessä vuodessa vähentyneet kuukaudesta (25 arkipäivää) viidellä päivällä. Äitiysrahakaudella työssäolopäiviä on ollut noin kaksi viikkoa, vanhempainrahakaudella noin kuukausi. Työssäolopäiviä oli kaikista vähimmäismääräisistä päivistä vain 3 prosenttia. Verrattuna 1980-lukuun äitien työssä-

käynti on nykyisin harvinaisempaa äitiys- ja vanhempainrahakaudella ja työssäolojaksot ovat lyhentyneet.

Nykytilanteen yhteenveto

Vuonna 2007 vähimmäispäivärahaa maksettiin 21 600 vakuutetulle, mutta näistä vajaa 4 000 henkeä sai vähimmäispäivärahaa vain osan ajasta työssäolon takia. Työssäolo oli vähimmäispäivärahan syynä lähes 4 prosentilla äideistä, mutta työssäolopäivien osuus kaikista päivistä oli vain 0,5 prosenttia. Ilman työssäolosyytä vähimmäispäivärahan yleisin syy oli liian pienet tulot tai tulottomuus ja toiseksi yleisin syy opiskelu vuonna 2007 (Kuvio 2). Näitä vähimmäispäiväraha-äitejä oli 16 600 ja isäiä 1 500, eli äitien osuus oli 92 prosenttia. Kaikista äideistä sai vähimmäispäivärahaa liian pienten tulojen, tulojen puuttumisen tai samanaikaisesti maksettavan etuuden johdosta 14 prosenttia ja isistä 2 prosenttia.

Kuvio 2. Vähimmäispäivärahan peruste äideillä ja isillä vuonna 2007, osuus vähimmäispäivärahan saajista, % (lukuihin ei sisälly vanhempainrahakaudella työssä olleet). Lähde: Kelasto.

Työtulosidonnaiselle päivärähälle siirtyi vuonna 2007 edellisen etuuden piiristä runsaat 30 000 henkeä eli noin 17 prosenttia kaikista päivärahan saajista, äideistä jopa runsas neljännes. Tämä määrä vanhempia on hyötynyt 2000-luvun lakiuudistuksista. Edellisen lapsen aikainen vanhempainraha oli yleisin (60 %) ja työttömyysetuus toiseksi yleisin (28 %) syy työsulosidonnaiselle päivärähälle siirtymisessä.

2.2 Palkallinen vapaa

Palkallisia vapaita oli työehtosopimuksissa 1940-luvulla ainakin julkisella sektorilla (KM 1948: 9). Palkallisten vapaiden piiriin kuuluvien määrä kuvaa myös äitien työmarkkina-asemaa, vaikka palkallinen vanhempainrahakausi ei liity ainoastaan pysyvään työsuhteeseen, kuten luvussa 3 käy ilmi.

Palkallisista vapaista (vanhempainrahakausista) ei ole saatavana pitkän aikavälin yksiselitteisiä aikasarjoja. Työnantajille korvattujen palkallisten päivien osuus kaikista päivärahopäivistä vuoden poikkileikkaustilastoissa ei kuvaa suoraan sitä, moniko äideistä kuuluu palkallisten vapaiden piiriin: Osalla äideistä palkalliset päivät kohdentuvat edelliseen vuoteen, osa on käyttänyt vasta osan palkallisista päivistä.

Palkallisten päivien osuuteen pitkällä aikavälillä vaikuttaa kuitenkin palkallisen vapaan ja koko vapaan pituus, eli mikä on vapaan lakisääteinen pituus, miten pitkän vapaan äiti pitää, ja miten suuren osuuden isä jakaa vapaasta. Muutokset päivärahauden lakisääteisessä ja pidetyssä kestossa ovat varsin pieniä 1980-luvun alusta nykypäiviin asti (taulukko 5).

Taulukko 5. Lakisääteiset vanhempainrahopäivät: Jos äidit käyttävät koko vapaan, jos isät käyttävät isyysvapaan ja puolet vanhempainvapaasta (ja lisäksi bonusvapaan), sekä vuoden aikana äideille ja isille maksetut todelliset päivärahopäivät keskimäärin vuosina 1982–2006. 1)

Vuosi	Äidin maksimi jos äiti pitää koko vapaan	Jos isä pitää isyysvapaan ja puolet vanhempainvapaasta	Äidille jäävät päivät	Äideille maksettuja päiviä keskimäärin	Isille maksettuja päiviä keskimäärin
1982	258	62	196	145	15,2
1987	263	85	178	148	15,0
1991	275	97	184	151	14,7
1993	263	97	172	158	16,1
2003	263	103	172	150	17,4
2006	263	103	172	150	18,5

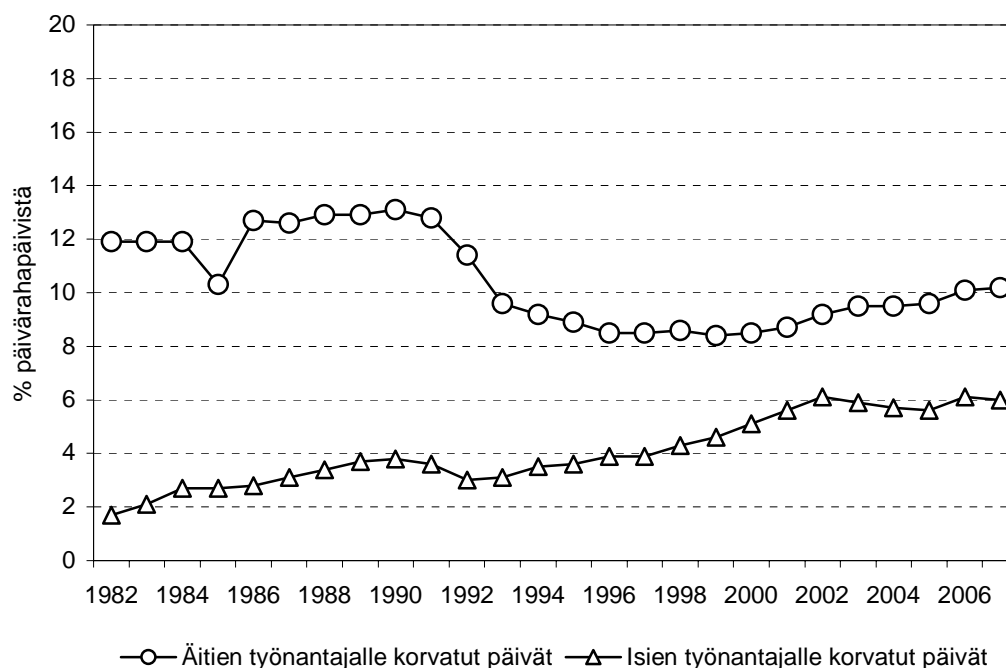
1) Vuonna 1982 isyysvapaa oli 2 viikkoa ja vanhempainvapaa 100 arkipäivää; vuonna äitiysrahakauten 5 päivää lisää, jaettava vanhempainvapaa 146 päivää; 1991 jaettava vanhempainvapaa 158 päivää, isille oma, kolmas isyyslomaviikko; 1993 isyysvapaa 18 päivää, joka ei lyhentänyt vanhempainvapaata, jaettava vanhempainvapaa 158 päivää; 2003 isille 12 arkipäivän bonusvapaa, jos isä piti vähintään 12 vanhempainvapaapäivää; 2006 tuorein tilasto, Kelan tilastolliset vuosikirjat.

Äidin lakisääteinen vapaa on kasvanut viisi arkipäivää vuodesta 1982, jos hän pitää kaikki mahdolliset vapaat. Isien oikeuksien lisääntyminen isyysvapaalla ja vanhempainvapaalla olettaen, että isä pitäisi aina koko isyysvapaan ja puolet kulloinkin voimassa olevasta vanhempainvapaasta (ja lisäksi nykyisen bonusvapaan), on lisännyt laskennallisesti isien päiviä 40 arkipäivällä ja

vähentänyt äitien päiviä 14 päivällä. Käytännössä äitien pitämien keskimääräisten päivien määrä on lisääntynyt viidellä ja isien noin kolmella päivällä⁴.

Koska muutokset lakisääteisissä päivärahoikeuksissa ja pidetyissä äitiys-, isyys- ja vanhempainrahapäivissä ovat pienet, voidaan työnantajille maksettujen päivien osuuden kehitystä pitää yhtenä indikaattorina sille, miten palkallisten vapaiden piiriin kuuluvien vanhempien osuus on muuttunut pitkällä aikavälillä (kuvio 3)..

Kuvio 3. Työnantajalle korvattujen päivien osuus (%) kaikista päivärahopäivistä vuosina 1982–2007. (Lähde: Kelan tilastolliset vuosikirjat)

Vuosina 1982–1991 äitien työnantajalle maksettujen päivien osuus ylitti 12 prosenttia kaikista päivistä. Tämän jälkeen päivien osuus aleni 8-9 prosenttiin. Vasta 2000-luvulla äitien palkallisten päivien osuus on noussut uudelleen yli 10 prosentin. Kasvava osuus aloitti äitiysrahakautensa 1990-luvun lamavuosista lähtien työmarkkinoiden ulkopuolelta, työttömyydestä tai sektoreilla, joilta palkalliset vapaat puuttuivat (kuten kaupan ja ravitsemustoiminnan alat). Isien päivärahopäivistä palkallisten päivien osuus on pitkällä aikavälillä noussut vajaasta kahdesta kuuteen prosenttiin vuosina 1982–2006. Äiteihin verrattuna kasvu ja osuus vaikuttavat suurilta, mutta isien

⁴ Keskimääräiset päivät vuodessa jäävät lyhyemmäksi kuin päivät todellisuudessa äitiä kohti, koska osa päiväraha-kausista päättyy ja osa vasta alkaa kunkin poikkileikkausvuoden aikana.

palkallisten päivärahopäivien kesto, kuten isien koko vapaakin on lyhyt äitien päiviin verrattuna (Hämäläinen ja Takala 2007).

Tulonjakotilastosta kaikkien päivien ja palkallisten päivien jakaumia voidaan arvioida sektoreittain (taulukko 6). Äitien kaikista päivistä suurin osa (44 %) maksetaan niille, joilta sektoritieto puuttuu. Sektoritieto puuttuu henkilöiltä, joilla ei ole vuoden aikana työssäolokuukausia. He ovat olleet äitiysrahakauden lisäksi joko hoitovapaalla, työttömänä, opiskelijana tai muuten työvoiman ulkopuolella. Isien pisimmät vanhempainvapaajaksot (97 päivää) kohdentuvat samaan ryhmään.

Taulukko 6. Vanhempainrahopäivien keskimääräinen kesto sekä kaikkien ja palkallisten päivien jakaumat sektoreittain vuonna 2005. (Lähde: Laskelmat tulonjakotilastosta).

Vakuutetulle ja työnantajalle maksetut päivät yht.	Päivärahopäiviä, keskim. / vanhempi		Päivärahopäivien jakauma, %		Palkallisten päivien jakauma %	
	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet
Yritykset ja rahoitus	158	16	31	66	45	89
Kunnat	163	16	16	8	34	0
Valtio	139	28	2	10	6	0
Muut sektorit	136	20	6	6	5	11
Ei sektoria 1)	163	97	44	10	9	0
Keskimäärin, yht. %	159	18	100	100	100	100

1) Henkilöiltä, joilla ei vuoden aikana ole yhtään työkuukautta, ei kysytä sektoria.

Äitien kaikista päivistä kohdistuu seuraavaksi eniten yksityiselle yrityssectorille (31 %) ja kuntiin (16 %). Palkallisista päivistä sen sijaan 45 prosenttia kohdistuu yrityssectorille ja kolmannes kuntiin. Sektorien ulkopuolelle palkallisista päivistä kohdentuu 9 prosenttia, isien ei yhtään. Isien palkallisista päivistä yhdeksän kymmenestä kohdentuu yksityisen yritystoiminnan ja yksi kymmenestä muille sektoreille (kotitaloudet, voittoa tuottamattomat yhteisöt jne). Valtiolla ja kuntasektorilla isyysvapaat eivät ole palkallisia. (Taulukko 6).

Palkalliset vapaat ovat lyhyitä suhteessa koko päivärahauden pituuteen, joten ne aliarvioivat palkallisella vapaalla olevien määrän. Kelan tilastollisissa vuosikirjoista palkallisilla vapailla olevien henkilöiden määrä on julkaistu vuodesta 2003 lähtien. Nykyisin noin puolet vanhempainrahauden päättäneistä äideistä on ollut palkallisella vapaalla (taulukko 7). Palkallisten vapaiden pituudet ja yleisyys vaihtelevat toimialoittain (Metsämäki 2005). Yleisintä (69–75 %) oli, että palkallisia päiviä oli 50–75, eli 2-3 kuukautta. Alle 50 ja yli 75 päivän palkallinen vapaa oli 14–17 prosentilla.

Taulukko 7. Päättyneen äitien vanhempainrahakaudet sekä työtulojen perusteella päivärahaa ja palkallista vapaata saaneet äidit (%) päättäneistä äitien vanhempainrahakausista.

Vanhempainrahoja saaneet äidit	2003	2004	2005	2006
Päättyneet vanhempainrahakaudet	55 400	56 500	57 700	56 800
Päivärahaa työtulon perusteella saaneet, %	74,4	71,7	70,9	71,8
Palkallisella vapaalla olleet	19 700	20 600	20 800	21 000
Osuus päättäneistä kausista, %	47,8	50,8	50,8	51,5

Lähde: Kelan tilastolliset vuosikirjat.

2.3 Kotihoidontukijaksot vanhempainrahakauden jälkeen

Noin 82 prosenttia äideistä jää nykyisin kotiin hoitamaan itse lasta ainakin joksikin aikaa (taulukko 8). Osuudet ovat hieman pienempiä kuin kaikki kotihoidontukea vähintään kerran ennen lapsen kolmatta ikävuotta käyttäneet. Kaikista kotona lasta hoitaneista on isien osuus 5-6 prosenttia. Mitään erityistä kehitystrendiä ei siis ole havaittavissa kotihoidon tukijaksojen keston tai yleisyyden suhteen 2000-luvulla. Kotihoidontuen maksaminen vanhemmalle ei edellytä, että etuuden saaja hoitaisi itse lasta kotona. Sillä voi kompensoida myös muita hoitokuluja, vaikka tuki onkin vanhemmalle veronalaista tuloa. Yksityisen hoidon tuen voimaan tulon jälkeen (1997) on tuella ehkä kompensoitu lähinnä epävirallisen hoivan kustannuksia. Äidille tai isälle maksetun kotihoidon tuen aikana lasta on hoitanut joku muu kuin oma vanhempi vuosittain noin 1 200–1 300 tapauksessa.

Taulukko 8. Vuosien 2001, 2002 ja 2004 tammi-joulukuussa päättäneiden vanhempainrahakausien jälkeen aloitettujen kotihoidontukijaksojen pituudet vuosiin 2004, 2005 ja 2007 mennessä.

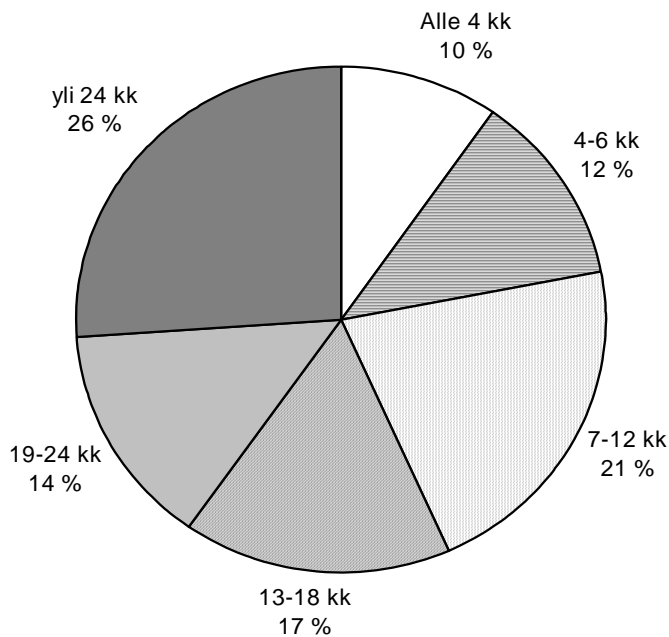
Päättymis- vuosi	Äitien päättäneet kaudet	Kotona kh-tuella jatkaneita %	Isiä % koti- vanhemmista			
2001	55 900		81,9			4,8
2002	54 800		82,8			5,2
2004	56 500		82,4			6,2
Kh-tukijakson kesto	Äitien kotihoitajakset					
	alle 6 kk	7-12 kk	13-18 kk	19-24 kk	yli 24 kk	
2004	25,3	21,1	15,0	12,5	26,1	
2005	25,2	21,6	15,5	14,5	23,2	
2007	21,9	21,4	16,6	14,0	26,1	

Lähde: Kelan etuustilasto, ajot 26.11.2004, 13.6.2005 ja 28.9.2007.

Vanhempainrahakautta seuraavat kotihoidontukijaksot jakautuvat suhteellisen tasaisesti lyhyisiin, keskipitkiin ja pitkiin jaksoihin. Runsas neljännes vanhempainrahakauden vuonna 2004 päättäneistä äidistä oli saanut kotihoidontukea yli kaksi vuotta. Kotihoidontukea voi saada myös

seuraavan lapsen vanhempainrahakauden aikana, jos vanhempainraha on pienempi kuin kotihoidontuki olisi hoitovapaalla. Kotihoidon tuesta maksetaan tällöin kotihoidontuen ja vanhempainrahan erotus.

Kuvio 4. Vuonna 2004 päättyneiltä vanhempainrahakausilta kotihoidon tuella jatkaneiden äitien osuudet kotihoidontukijakson keston mukaan vuoteen 2007 mennessä.

Lyhyellä kotihoidontukijaksolla, enintään kuusi kuukautta, oli äideistä ollut lähes neljännes vuoden 2007 loppuun mennessä. Heistä hieman alle puolet (45–47 %) sai kotihoidontukea alle neljä ja runsas puolet 4-6 kuukautta. Puoli vuotta – yhden vuoden kotihoidontukea on käyttänyt noin viidennes ja 1-2 vuotta noin 30 prosenttia (kuvio 4).

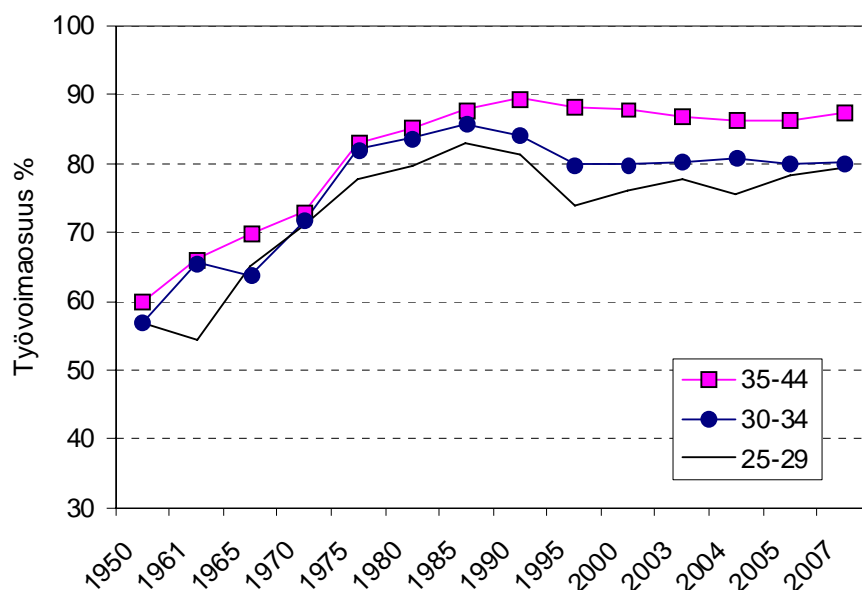
3 Vapaalla vai rahalla

3.1 Perhevapaat ja äitien työmarkkina-asema työvoimatutkimuksissa

Pienten lasten vanhempien osuus kokonaistyöllisyydestä on vähentynyt parin viime vuosikymmenen aikana väestön ja työvoiman ikääntymisen johdosta. Äitien työmarkkina-avalinnoilla on kuitenkin tärkeä merkitys erityisesti naisten työllisyysasteeseen. Pienten lasten äitien työssäkäyntiin vaikuttaa ensiksikin se, miten isät jakavat vapaita. Isien perhevapaat ovat kuitenkin lyhyitä ja harvemmin hyödynnettyjä kuin äitien. Eniten äitien työllisyysasteisiin vaikuttavatkin perhevapaiden laatu ja pituus sekä päivähoitopaikkojen tarjonta.

Kun äitiysloma oli lyhyt ja päivähoitopaikoista oli pula 1950–1960-luvuilla, joutuivat kodin ulkopuolella ansiotyössä käyvät pienten lasten äidit tekemään valintoja lastenhoidon ja työn välillä. Koska Suomi oli tuolloin vielä maatalousvaltainen maa, erot äitien työssäkäynnissä jakautuivat maaseudun ja kaupunkimaisten yhdyskuntien välillä selvästi. Esimerkiksi vuonna 1961 maalaiskunnissa asuvista alle 16-vuotiaiden lasten äideistä kuului työvoimaan kolme neljästä, mutta kaupungeissa ja kauppaloissa asuvista äideistä vain hieman yli puolet. Kaupungeissa ja kauppaloissa alle 3-vuotiaiden lasten äideistä reilusti alle puolet, 3–7-vuotiaiden äideistä vajaa 60 prosenttia ja vanhempien lasten äideistä 64–70 prosenttia kuului työvoimaan. Maalaiskunnissa äitien työvoimaosuudet olivat huomattavasti korkeammat ja alkoivat nuorimpien ikäryhmissä siitä, mihin ne kaupungeissa päättyivät vanhemmissa ikäryhmissä. (Haataja 2004; Ristimäki 1962, 156.) Maataloustyössä lastenhoito ja työ voitiin yhdistää nopeammin lapsen syntymän jälkeen kuin kodin ulkopuolisessa työssä.

Kuvio 5. Ikäryhmiin 25–29, 30–34 ja 35–44 kuuluvien naisten työvoimaosuus pitkällä aikavälillä.

Lähteet: Pulkkinen 1962 (vuodet 1950 ja 1961); Nieminen 1976; Työvoimatutkimukset eri vuosilta.

Naisten työvoimaosuuden kasvu 1960- ja 1970-luvuilta 1980-luvulle on yhteydessä äitiysvapaan pitenemiseen ja päivähoitopalvelujen lisääntyminen eli hyvinvointivaltion laajenemiseen, kun maatalousväestön osuus väheni. Yhä useammat äidit pystyivät pitämään vapaan ja palaamaan työhönsä äitiysloman jälkeen. Naisten työvoimaosuus kasvoi 1950-luvulta 25–44-

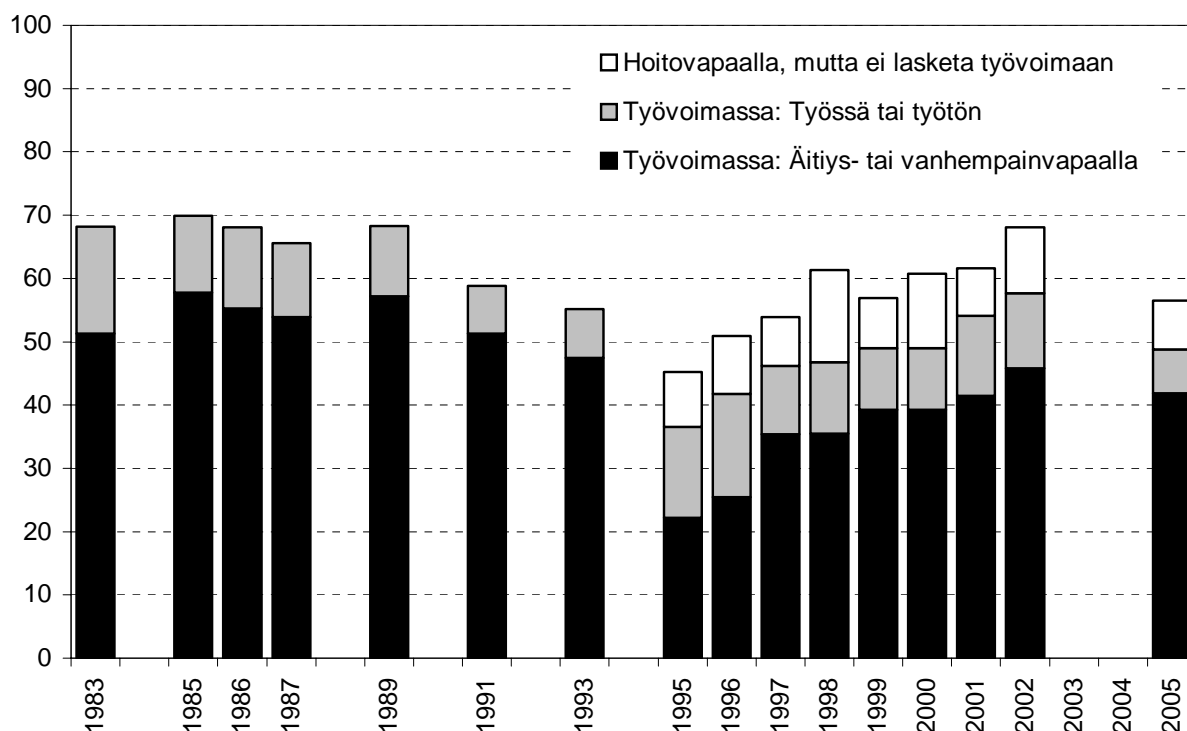
vuotiaiden ikäryhmissä noin 20 prosenttiyksikköä 1980-luvun alkuun mennessä ja ylitti 1980-luvun puolivälissä 80–85 prosenttia (kuvio 5). Ikäryhmän naisten työvoimaosuudet laskivat 1990-luvun lamavuosina 5-10 prosenttiyksikköä. Verrattuna 1980-lukuun on 30–34-vuotiaiden naisten työvoimaosuus alempi vielä 2000-luvulla. Kaikkein nuorimpien naisten työvoimaosuus romahti myös 1990-luvulla, mutta ero on vähitellen kuroutumassa umpeen. Parhaiten korkean työvoimaosuuden ovat säilyttäneet 35 vuotta täyttäneet naiset. Naisten työvoimaosuuksien vertailu pitkällä aikavälillä on kuitenkin ongelmallinen äitien työllisyysasteen arvioinnin suhteen, koska ensimmäisen lapsen synnytyksikä on pitkällä aikavälillä kasvanut.

Työvoimatutkimuksissa vanhempainvapaalla olevat lasketaan työvoimaan mutta hoitovapaalla olevat työvoiman ulkopuolelle. Pelkkä vanhempainrahan saanti ei riitä työvoimaan kuulumiseen. Työvoimatutkimuksissa on vuodesta 1995 pyritty selvittämään pienten lasten äitien tosiasiallista työmarkkina-asemaa, eli jäljittämään sitä, missä määrin omaa kotia hoitavilla äideillä on työsuhde, kun he saavat kotihoidontukea (Sauli ym. 2000). Tieto ei ole saatavana kaikilta vuosilta (kuvio 6).

Alle 1-vuotiaiden lasten äideistä hyvin pieni osa on työmarkkinoiden käytettävissä, koska suuri osa on äitiys- tai vanhempainvapaalla, kuitenkin kasvattaen työllisyysastetta. Vielä 1980-luvulla noin 70 prosenttia vastasyntyneiden äideistä kuului työvoimaan. Äitiys- ja vanhempainvapaalla olevien osuus oli 50–60 prosenttia. Työvoimaan kuuluvien pikkulasten äitien osuus romahti 1990-luvun alussa osittain siksi, että äidiksi tultiin yhä useammin työvoiman ulkopuolelta ja osittain siksi, että äidit pitivät pitkiä hoitovapaita. Sittemmin äitien työllisyysaste ja työvoimaosuus ovat nousseet, mutta ne ovat yhä alle 1980-luvun.

Kun nuorin lapsi on 1–2-vuotias, noin 50 prosenttia äideistä on jo työssä ja muutama prosentti uudella äitiysvapaalla. Työttömien osuus on vähentynyt 1990-luvun loppupuolen noin 10 prosentista noin viiteen prosenttiin vuonna 2005. Hoitovapaalla olevien osuudet ovat vaihdelleet 20–30 prosentissa. Loput äideistä ovat kokonaan työvoiman ulkopuolella, hoitamassa lasta kotona ilman työsuhdetta, opiskelemassa jne. Tässä ryhmässä ei näy mitään selvää muutoksen suuntaa viimeisen 10 vuoden aikana. Sen sijaan kolme vuotta täyttäneiden lasten äitien työmarkkina-asemassa on tapahtunut selvä muutos parempaan 1990-luvun lamavuosista lähtien. Työttömyys on vähentynyt lähes 20 prosentista alle 10 prosenttiin ja työllisyysaste on noussut 70:stä lähes 80 prosenttiin (Haataja 2005b, 28–30, Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksista ajatut erillistaulut).

Kuvio 6. Alle vuoden ikäisten lasten äitien työmarkkina-asema vuosina 1983–2005, osuus väestöstä %.

Lähteet: Sauli ym. 2000; Haataja 2005b; Tilastokeskuksessa työvoimatutkimusaineistosta ajettut julkaisemattomat taulut.

Pienten, alle kouluikäisten lasten äitejä oli vuonna 2005 työikäisistä naisista 15 prosenttia, mutta kaikista alle 18-vuotiaiden äideistä lähes puolet (48 %). Jos hoitovapaalla olevat laskettaisiin työllisyysasteeseen samoin kuin vanhempainvapaalla olevat, kasvaisi 15–64-vuotiaiden naisten työllisyysaste vain 1,1 prosenttiyksikköä, mutta alle 18-vuotiaiden lasten äitien työllisyysaste nousisi lähes neljä prosenttiyksikköä. (Haataja 2005b, 22–23 ja 128.) Vuonna 2005 äitien työllisyysaste olisi tämän laskutavan mukaan 75 prosentin sijasta 78,7 prosenttia. Isyyden vaikutus miesten työllisyysasteeseen on toisensuuntainen kuin äitien. Isät nostavat miesten keskimääräistä työllisyysastetta: alle kouluikäisten lasten isien työllisyysaste pysyi 1990-luvun puolivälissäkin yli 90 prosentissa.

3.2 Työsuhteen yleisyys 2000-luvun alussa

Tulonjakotilasto uutena tietolähteenä

Tilastokeskuksen tulonjakotilastossa sosioekonominen asema (ammatissa toimiva, työtön ja työvoiman ulkopuolella) muodostetaan vuoden pääasiallisen toiminnan perusteella ja toimintatiedot kerätään kuukausitasoisina. Tulonjakotilaston haastatteluosassa on vuodesta 2004 lähtien kysytty

niiltä henkilöiltä, jotka ilmoittavat toimintakuukausiksi palkallisia tai palkattomia perhevapaita, lisäksi sitä, oliko työsuhde voimassa perhevapajaksojen aikana.

Haastattelumenetelmällä ei saada täysin luotettavia tietoja. Syynä voi olla esimerkiksi se, ettei haastateltava ole varma, oliko työsuhde voimassa vai ei, tai se, että jakso on ollut niin lyhyt, ettei se näy tuloksissa. Toimintatiedot koskevat kuukauden pääasiallista toimintaa, mutta vanhempainrahaa tai kotihoidontukea on voitu maksaa alle kaksi viikkoa. Lopputuloksena on, että vanhempainrahoja ja kotihoidontukea vuoden aikana saaneita on enemmän kuin henkilöitä, joilla on tieto työsuhteen laadusta em. etuuksia saataessa. Miehet käyttävät useimmin lyhyitä isyysvapaita, joten heidän pääasialliseksi toiminnaksi tulee harvoin joku perhevapaan muoto, eikä työsuhdetta siksi kysytä. Siksi toimintakuukausien ja työsuhteiden yhteyksiä tarkastellaan seuraavassa vain äitien osalta.

Palkallisella tai palkattomalla vapaalla lastenhoitojaksojen aikana olevia äitejä, joilla oli tieto työsuhteesta, oli runsaat 200 000 vuonna 2005 (taulukko 9). Työsuhdetieto yhdistetään vuoden aikana saatuun vanhempainrahaan ja kotihoidontukeen, vähenee niiden äitien määrä, joilta työsuhdetieto on saatu haastattelussa. Toisin sanoen, rekisteritieto vuoden aikana maksetuista tulonsiirroista ei kohdennu aivan samalla tavalla kuin haastateltujen antama tieto toimintakuukausista. Erityisesti tämä koskee kotihoidontukea. Lisäksi on muistettava, että osa äideistä on vuoden aikana ollut kahdella eri etuudella tai vapaalla, jos he ovat siirtyneet vanhempainrahakaudelta kotihoidontuelle. Jatkossa tutkimusjoukoksi valitaan vain ne äidit, joilla on sekä haastateltu tieto työsuhteesta että ne äidit, jotka ovat saaneet joko vanhempainrahaa tai kotihoidontukea, ellei toisin mainita.

Taulukko 9. Äitien työsuhde toimintakuukausien ja etuuksien aikana: voimassa olevien työsuhteiden osuudet (%) tulonjakotilastossa vuonna 2005.

Äidin toimintakuukaudet, työsuhde ja etuus vuonna 2005 palkallisilla ja palkattomilla vapailla sekä omaa kotitaloutta hoitaessa:	On työsuhde	Ei työsuhdetta	Yhteensä	On työsuhde %
Seuraavia toimintakuukausia esiintyy:				
Palkallisella sairaus-, äitiys- tai vanhempainvapaalla	25 900	8 200	34 200	75,7
Palkattomalla sairaus-, äitiys- tai vanhempainvap.	57 400	71 000	128 400	44,7
Omaa kotitaloutta hoitamassa	41 500	67 200	108 900	38,1
On työsuhdetieto, yhteensä	86 700	119 500	206 100	42,1
Etuuslaji ja työsuhde:				
Vanhempainrahan saaja	45 500	45 300	90 700	50,2
Kotihoidontuen saaja	39 800	47 600	87 400	45,5

Puutteistaan huolimatta tieto työsuhteesta on käyttökelpoinen ja tarjoaa arvokasta uutta tietoa perhevapaisten ja työmarkkinoiden välisestä suhteesta, eli siitä, miten suuri osa vanhempainrahan ja kotihoidontuen saajista on perhevapaalla (työsuhteesta) ja kuinka suuri osa on ilman työpaikkaa, johon palata, eli vain etuusjaksolla.

Seuraavassa arvioidaan sitä, kuinka suuri osa pienten lasten äideistä on työsuhteesta perhevapaalla ja keitä nämä äidit ovat. Tulokset kuvataan selittävien taustatekijöiden jakaumatietoina ja jakautumien tilastollista merkitsevyyttä arvioidaan logit-mallin riskisuhteilla (odds ratio)⁵. Käytännössä vain työsuhteessa olevien ryhmä voi aiheuttaa välillisiä tai välittömiä työnantajakustannuksia perhevapaista. Toiseksi selvitetään sitä, miten vapaat kohdentuvat työnantajasektoreittain. Aikaisemmista selvityksistä (Maliranta ja Napari 2007) poiketen tässä tutkimuksessa on julkinen sektori mukana.

Moniko on vapaalla perhe-etuuksien aikana

Vanhempainraha ja kotihoidontuki liittyivät vain noin puolella äideistä voimassa olevaan työsuhteeseen vuonna 2005. Vuotta aikaisemmin osuus oli vielä pienempi. Tarkemmin sanottuna: Tulonjakotilaston haastattelutietojen pohjalta noin 44 prosentilla vanhempainrahaa saavista äideistä oli työsuhde ja yhtä suurelta osuudelta työsuhde puuttui. Tieto työsuhteen laadusta puuttui 11 prosentilta sellaisia vastaajia, jotka olivat saaneet vanhempainrahoja (taulukko10).

Taulukko 10. Vuosina 2004 ja 2005 äitiys- ja vanhempainrahaa saaneiden äitien työsuhde.

Työsuhde	2 004	%	Tieto olemassa	2 005	%	Tieto olemassa
Yhteensä	100 600	100 %	88 600	102 500	100 %	90 800
Ei tietoa	12 000	12	100 %	11 700	11	100 %
On voimassa	39 800	40	45	45 500	44	50
Ei voimassa	48 800	49	55	45 300	44	50

Omaa kotia hoitavista, alle 3-vuotiaiden lasten äideistä tai äideistä, jotka saivat kotihoidontukea, tieto työsuhteesta puuttui myös noin 11 prosentilta vuonna 2005. Vuonna 2004 sellaisten äitien osuus, joilta tieto puuttui, oli puolet enemmän. Kotihoidontuen saajista oli hoitovapaalla suhteellisesti vähemmän kuin vanhempainrahan saajista vanhempainvapailta, eli 40 prosenttia vuonna 2005. Puolelta (49 %) kotihoidon tukea saavista äideistä puuttui työsuhde. (Taulukko 11.)

⁵ Riskisuhteet kuvaavat työsuhteen yleisyyttä vanhempainraha- ja kotihoidontukijaksoilla oleville äideille kunkin selittävän muuttujan luokissa suhteessa referenssiryhmään (arvo 1). Jos riskisuhde on pienempi kuin 1, on luokkaan kuuluvien äitien todennäköisyys olla vailla työsuhdetta kuin referenssiryhmän äitien ja päinvastoin. Erojen tilastollinen merkitsevyys ilmaistaan seuraavasti: *p<0,05, **p<0,01 ja ***p<0,001 (erittäin merkitsevä).

Taulukko 11. Vuosina 2004 ja 2005 kotihoidontukea saaneiden äitien työsuhde.

Työsuhde	2 004	%	Tieto olemassa	2005	%	Tieto olemassa
Yhteensä	112 500	100 %	90 100	105 400	100 %	93 600
Ei tietoa	22 300	20	100 %	11 800	11	100 %
On voimassa	37 400	33	42	41 900	40	45
Ei voimassa	52 700	47	58	51 700	49	55

Keitä vapaalla olevat ovat?

Työsuhteen yleisyys vanhempainrahakaudella tai kotihoidon tukea maksettaessa vaihtelee jonkin verran äidin iän, lasten lukumäärän ja perhetyypin sekä koulutustason ja -alan mukaan. Työsuhteen todennäköisyys kasvaa iän karttuessa, mutta vain 35–39-vuotiaisiin asti. Sen jälkeen vanhempainrahaa tai kotihoidontukea saaneilla äideillä työsuhteiden osuus hieman laskee (taulukko 12). Iän vaikutus työsuhteen todennäköisyyteen on tilastollisesti merkitsevä. Esimerkiksi 35–39-vuotiailla äideillä työsuhde on 4-5 kertaa todennäköisempi kuin vertailuryhmänä olevilla alle 25-vuotiailla. Pysyvien työsuhteiden osuus ja mahdollisuus päästä perhevapaalle kasvaa iän karttuessa, mutta ei enää 40 vuotta täyttäneillä. Toisaalta äitien määräaikaiset työsuhteet ovat kaikissa ikäryhmissä yleisempiä 2000-luvun alussa kuin 1990-luvun vaihteessa (Haataja 2005b, 62).

Taulukko 12. Vanhempainrahaa ja kotihoidontukea saaneiden äitien jakaumat (%) ja riskisuhteet iän mukaan sekä niiden äitien osuus (%), joilla ikäryhmästä on voimassa oleva työsuhde vuonna 2005.

Äidin ikä	Vanhempainraha		Riskisuhde	Kotihoidontuki		Riskisuhde
	Jakauma %	Työsuhde, %		Jakauma %	Työsuhde, %	
Yhteensä	100	50	***	100	46	***
alle 25 (ref.)	20	34	1,00	12	22	1,00
25-29	28	43	1,87 *	24	36	2,33 *
30-34	31	57	2,87 ***	33	52	4,00 ***
35-39	13	67	4,42 ***	19	57	4,96 ***
yli 40	7	61	3,42 **	13	52	3,90 **

Yksinhuoltajaäideiltä puuttuu useammin kuin parisuhteessa asuvilta äideiltä pysyvä työsuhde (taulukko 13). Yksinhuoltajista on kuitenkin pienempi osuus kuin parisuhteessa asuvista äideistä hyvin pienten lasten äitejä. Yksinhuoltajaksi tullaan useimmin jo jonkin aikaa kestäneestä parisuhteesta, ja yksinhuoltajat ovat puolisoäitejä jonkin verran vanhempia. Tämä lisää yksinhuoltajia koskevien tietojen satunnaisvaihteluja, mutta muutokset eri vuosilta ovat samansuuntaiset muihin tilastoihin verrattuna. (Suomalainen lapsi 2007; Haataja 2005b.) Kun työsuhdetta tarkastellaan vain niiden vanhempainrahaa tai kotihoidontukea saaneiden äitien keskuudessa, joilla oli

työsuhdetieto, saadaan tulokseksi, että yksinhuoltajien todennäköisyys olla ilman työsuhdetta on noin kolminkertainen ja tilastollisesti erittäin merkitsevä muihin äiteihin verrattuna.

Taulukko 13. Työsuhteen voimassaolo puoliso- ja yksinhuoltajaäideillä vuonna 2005, osuus % tulonsiirtojen saajista.

Työsuhteen laatu	Vanhempainrahan saajat		Kotihoidontuen saajat	
	Yksinhuoltaja	Puoliso	Yksinhuoltaja	Puoliso
Yhteensä	100	100	100	100
On työsuhde	29	45	27	41
Ei työsuhdetta	61	43	62	41
Työsuhdetieto puuttuu	10	12	11	19

Työsuhde on useammin voimassa ensimmäisen lapsen aikana kuin myöhemmin lasten lukumäärän kasvaessa (taulukko 14). Lasten lukumäärän yhteys äidin työsuhteen yleisyyteen ei ole kuitenkaan tilastollisesti merkitsevä.

Taulukko 14. Lasten lukumäärän yhteys vanhempainrahaa ja kotihoidontukea saavien äitien työsuhteeseen vuonna 2005, osuus % tulonsiirtojen saajista.

Voimassa oleva työsuhde, %	Lasten lukumäärä			
	Keskim.	1	2	3+
Vanhempainrahakaudella	50	55	51	41
Vanhempainrahalla ja kotihoidontuella	45	46	50	36
Vain kotihoidontuella	38	32	47	30

Koulutustaso selittää työsuhteen yleisyyttä vanhempainraha- ja kotihoidontukikaudella tilastollisesti erittäin merkitsevästi. Mitä korkeampi koulutustaso on, sitä useammalla äidillä on työsuhde voimassa (taulukko 15). Vanhempainrahaa saavilla äideillä työsuhteen todennäköisyys on alemmalla korkea-asteella lähes viisinkertainen ja ylemmällä korkea-asteella lähes seitsemänkertainen enintään peruskoulun suorittaneisiin äiteihin verrattuna. Kotihoidon tukea saavilla äideillä koulutustaso nosti työsuhteen todennäköisyyttä noin kaksinkertaisena vanhempainrahan saajiin verrattuna. Tulosta selittää osittain se, että äidin ikä ja koulutustaso korreloivat keskenään⁶.

⁶ Vanhempainrahan saajilla korrelaatio on 33 ja kotihoidontuen saajilla 25 prosenttia, molemmat korrelaatiot ovat tilastollisesti merkittäviä.

Taulukko 15. Vanhempainrahaa ja kotihoidontukea saavien äitien jakaumat koulutustason mukaan ja niiden äitien osuus (%), joilla on työsuhde voimassa vuonna 2005.

Koulutustaso	Vanhempainraha Riskisuhde			Kotihoidontuki Riskisuhde		
	Jakauma %	On työ- suhde, %		Jakauma %	On työ- suhde, %	
Yhteensä	100	50	***	100	46	***
Enintään perusaste (ref)	14	25	1,00	16	14	1,00
Keskiaste	39	47	2,56 **	38	39	4,10 **
Alin korkea-aste	15	52	3,13 **	20	56	8,21 ***
Alempi korkea-aste	17	62	4,71 ***	13	64	11,38 ***
Väh. ylempi korkea-aste	14	67	6,65 ***	13	66	12,52 ***

Vanhempainrahaa ja kotihoidontukea saavat äidit jakautuvat eri tavalla työsuhteen osalta myös koulutusalan mukaan. Kuvio 7 esittää vanhempainrahaa ja kotihoidontukea saaneiden äitien jakaumat koulutusaloittain. Harmaat pilarit esittävät kaikkien etuusäitien jakaumat, mustat pilarit työsuhteessa olevien ja valkoiset ilman työsuhdetta olevien äitien jakaumat.

Kaikista vanhempainrahaa saaneista 14 prosenttia ja kotihoidontukea saaneista 16 prosenttia ei ollut suorittanut perusasteen jälkeistä tutkintoa. Työsuhteessa olevista vanhempainrahan saajista noin 7 ja kotihoidontuen saajista vain 5 prosentilta puuttui perusasteen jälkeinen tutkinto (vrt. taulukko 15). Vastaavasti niistä äideistä, joilta työsuhde puuttui, joka neljäs (vanhempainrahan saaja) tai viides (kotihoidontuen saaja) oli suorittanut enintään perusasteen koulutuksen.

Äitien yleisimmät koulutusalat olivat terveystieteiden ja sosiaali- ja terveysalan (22–24 %) sekä kaupalliset ja yhteiskuntatieteelliset alat (21–23 %). Vanhempainrahaa saavista äideistä, joilla ei ollut työsuhdetta, oli terveystieteiden ja sosiaali- ja terveysalan koulutuksen suorittanut 19 prosenttia, ja niistä, joilla oli työsuhde, 24 prosenttia. Kotihoidontukea saaneista äideistä työsuhde oli terveystieteiden ja sosiaalitoimen alalla yleisempi (32 %) kuin vanhempainrahan saajilla. Kaupallisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkinnon suorittaneilla äidillä työsuhde oli myös selvästi yleisempi kuin alan koulutuksen saaneiden osuus keskimäärin. Sen sijaan vain yleissivistävän koulutuksen tai palvelualan koulutuksen saaneilla äideillä työsuhde oli lähes yhtä yleinen kuin työsuhteen puute, jos äiti sai vanhempainrahaa, mutta harvinaisempi, jos äiti sai kotihoidontukea.

Taulukko 16 kertoo, selittääkö koulutusala työsuhteen todennäköisyyttä, kun vertailuryhmänä ovat yhtäältä vain perusasteen suorittaneisiin ja toisaalta vähintään yleissivistävän koulutuksen suorittaneet. Tuloksena on, että kaikki perusasteen jälkeiset koulutusalat selittivät vanhempainrahaäitien työsuhdetta tilastollisesti merkitsevästi perusasteen suorittaneisiin nähden. Myös perus-

koulun jälkeinen yleissivistävä tutkinto selitti vanhempainrahaa mutta ei kotihoidontukea saavien työsuhdetta. Kasvatusalan sekä terveys- ja sosiaali-alan koulutus selittivät kotihoidon tukea saavien äitien työsuhdetta noin kymmenkertaisesti. Koulutusalat työllistävät naisia eniten julkiselle sektorille, jolla työllistyvät naiset voivat käyttää kotihoidontukea hoitovapaan yhteydessä.

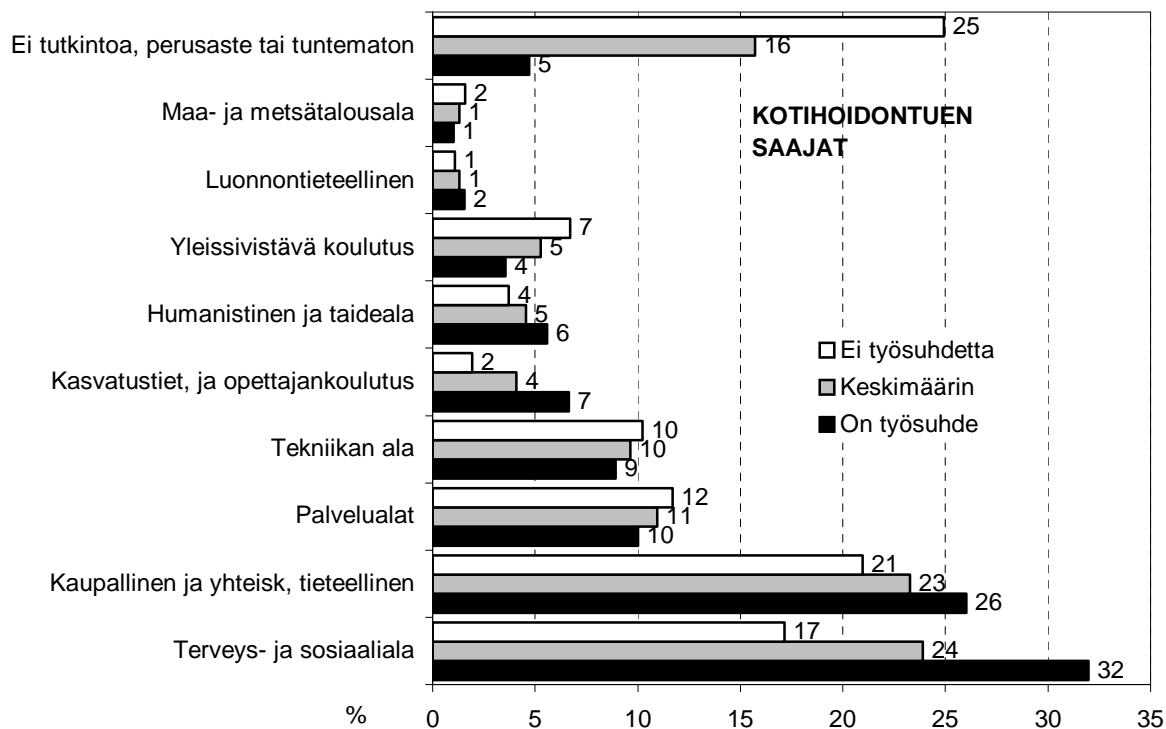
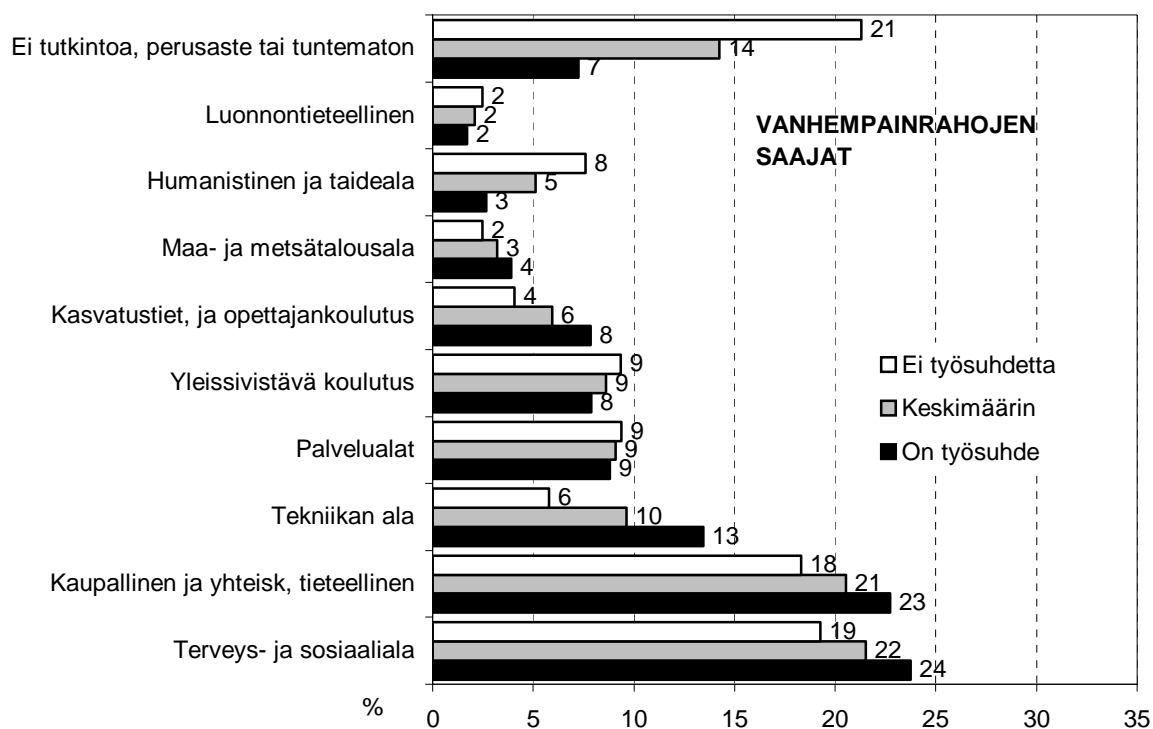
Kun työsuhteen todennäköisyyttä arvioitiin koulutusaloittain vähintään yleissivistävän koulutuksen suorittaneille, ei työsuhteen todennäköisyys vaihdellut enää vanhempainrahan saajilla tilastollisesti merkitsevästi. Sen sijaan kotihoidontuen saajilla oli työsuhde edelleen (tilastollisesti merkitsevästi) yleisempi kasvatustieteen ja opettajan sekä terveys- ja sosiaali-alan koulutuksen saaneilla yleisempi kuin muilla ryhmillä.

Taulukko 16. Äitien työsuhteen yleisyys (riskisuhteet) vanhempainrahakaudella ja kotihoidontuen aikana kaikille (I) ja vain vähintään perusasteen tutkinnon suorittaneille (II) vuonna 2005.

Koulutusala	Vanhempainraha		Kotihoidontuki	
	Kaikki (I)	(II)	Kaikki (I)	(II)
I. Ei tutkintoa perusasteen jälkeen	1,00		1,00	
II. Yleissivistävä tutkinto	2,49 *	1,00	2,80	1,00
Kasvatustiede, opettajankoulutus	2,66 *	1,07	11,41 ***	4,07 *
Kaupallinen ja yhteiskuntatiet.	3,66 ***	1,47	6,57 ***	2,34
Luonnontiet. ja tekniikan ala	5,39 ***	2,17	4,90 ***	1,75
Maa- ja metsätalous	4,63 **	1,86	3,43	1,22
Terveys- ja sosiaali-ala	3,63 ***	1,46	9,87 ***	3,52 *
Palvelualan koulutus	2,76 *	1,11	4,53 **	1,61

Äitien henkilökohtaiset ominaisuudet selittävät työsuhteen yleisyyttä enemmän erikseen analysoituina kuin samanaikaisesti tarkasteltuna, joskin suunta on sama (taulukko 17). Taustaominaisuuksien yhteistarkastelussa tilastollisesti merkitseviksi selittäjiksi äitien työsuhteelle, ts. sille onko äiti samanaikaisesti vapaalla, kun hän saa lastenhoitoetuuksia, jäävät vanhempainrahakaudella vähintään 35 vuoden ikä, ylempi korkeakouluaste ja se, että saa työtuloihin sidottua vanhempainrahaa. Kotihoidontukea saavilla äideillä jokainen koulutustason nousu lisää todennäköisyyttä sille, että äiti on samalla hoitovapaalla.

Kuvio 7. Vanhempainrahaa ja kotihoidontukea saaneiden äitien jakaumat työsuhteen voimassaolon mukaan koulutusaloittain vuonna 2005, %. Lähde: Laskelmat tulonjakotilastosta.

Taulukko 17. Työsuhteen yleisyys vanhempainrahakaudella ja kotihoidontukijaksolla: yhteenveto taustamuuttujien samanaikaisesta vaikutuksesta.

Taustamuuttujat	Vanhempainraha Riskisuhde	Kotihoidontuki Riskisuhde
Ikä (alle 25 v ref.)		
25-29	1,33	0,91
30-34	1,99	1,19
35-39	3,80 **	1,75
40-	3,64 **	1,63
Koulutustaso (perusk, ref.)		
Keskiaste	1,81	3,54 **
Alin korkea-aste	1,72	6,00 ***
Alempi korkea-aste	2,35	8,88 ***
Ylempi korkea-aste	3,11 **	8,14 ***
Siviilisääty (naimaton ref.)		
Naimisissa	0,84	1,70
Eronnot yms,	0,99	2,00
Lasten lkm (1 lapsi ref.)		
2 lasta	0,89	1,14
3+ lasta	0,55	0,74
Saa työtulosid, päivärahaa	3,55 ***	3,40 **

Osa äideistä saa vuoden aikana sekä vanhempainrahaa että kotihoidontukea, sillä useimmat äidit jatkavat vanhempainrahakauden jälkeen kotona ainakin jonkin aikaa. Jos äiti siirtyy työtulosidonnaiselta vanhempainrahalta kotihoidontuelle, on todennäköisyys sille, että äidillä on työsuhte yhä voimassa yli kolminkertainen verrattuna siihen, että päiväraha olisi ollut vähimmäismääräistä.

Vähimmäispäiväraha, työsuhte ja taloudellinen asema

Vähimmäispäivärahan saajat ovat taustaltaan hyvin heterogeeninen ryhmä (luku 2.1). Vähimmäispäivärahaa sai vuoden 2005 tulonjakotilaston palveluaineistossa 18 prosenttia vanhempainrahan saajista. Runsas kolmannes vanhempainrahaa saavista äideistä sijoittuu ryhmään 'muu sosioekonominen asema', vähimmäispäivärahan saajista lähes puolet (taulukko 18). Tähän luokkaan sijoittuvat ne, joiden pääasiallinen toiminta vuoden aikana oli ”palkaton sairaus- tai vanhempainlomalla”, työttömyys tai jokin muu toiminta kuin ammatissa toimiminen. Oman kodin hoitaminen "kotiäiti" oli toiseksi yleisin sosioekonominen luokka vähimmäispäivärahan saajilla (37 %), kun taas kaikista vanhempainrahaa saavista kotiäidiksi luokitteli itsensä vain 14 prosenttia. Nämä kaksi sosioekonomista luokkaa ovat ongelmallisia, koska ne eivät huomioi, onko työsuhte voimassa vai ei.

Vähimmäispäivärahaa saavista äideistä joka viidennellä oli työsuhde, kun taas työtulosidonnaista päivärahaa saavista työsuhde oli 57 prosentilla⁷. Toisaalta niistä äideistä, joilla oli työsuhde, vain 7 prosenttia sai vähimmäispäivärahaa. Riski olla ilman työsuhdetta vähimmäispäivärahalla on viisinkertainen ja tilastollisesti merkitsevä suhteessa työtulosidonnaisen päivärahan saajiin.

Todennäköisyys saada vähimmäisrahaa vaihtelee odotetusti sosioekonomisen aseman mukaan. Palkansaajaäideillä vähimmäispäiväraha on yleisempi kuin ylemmillä toimihenkilöillä, yrittäjillä taas harvinaisempi. Erot eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä. Vähimmäispäivärahaa saavat odotetusti yleisimmin opiskelijat ja "kotiäidit". Vähimmäispäiväraha on yleinen myös ryhmässä 'muut' (taulukko 18).

Taulukko 18. Vanhempainrahaa saaneiden äitien ja heidän puolisoitensa jakaumat (%) äidin päivärahalajin ja sosioekonomisen aseman mukaan sekä äidin todennäköisyys saada vähimmäispäivärahaa oman ja puolison sosioekonomisen aseman mukaan vuonna 2005.

Sosioekonominen asema	Äidin oma asema			Isän oma sosioekonom. asema		
	Äitien jakauma	Vähim- mäispvr.	Riskisuhde	Puolison Työtulo	Vähimm.	Riskisuhde
Yhteensä	100	100		100	100	
Ylempi toimih. (ref)	12	2	1,00	28	21	1,00
Muu palkansaaja	32	7	3,84	54	42	1,56
Yrittäjä	5	3	0,81	12	14	1,05
Opiskelija	2	6	17,03 **	2	14	9,49 ***
Omaa kotia hoitava	14	37	18,72 **			
Muut 1)	37	45	7,78 *	4	9	3,18 **

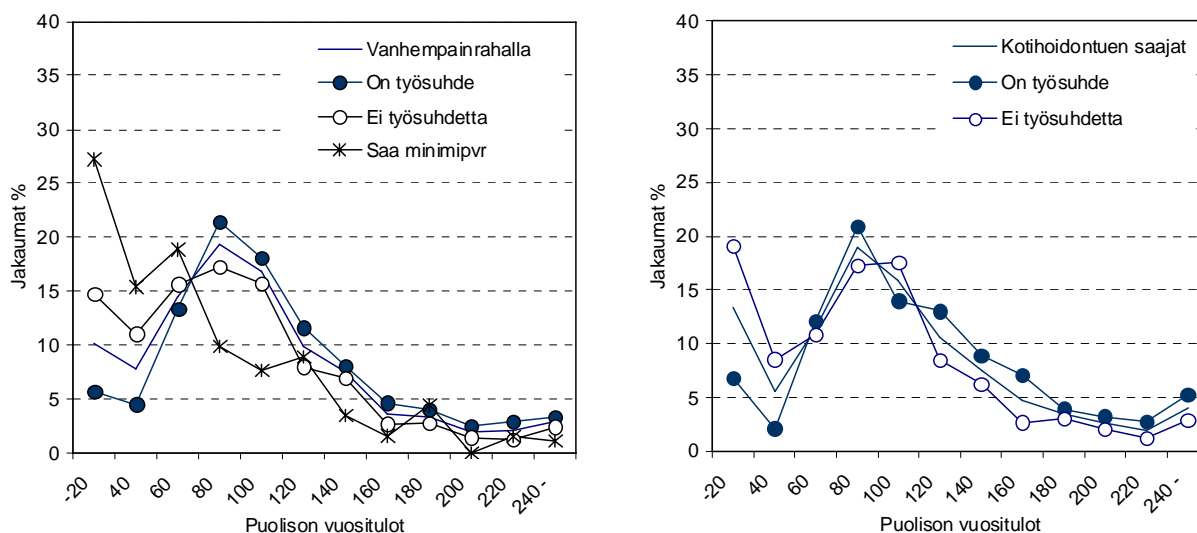
1) Sisältää pääasiallisesti palkattomalla äitiys- ja vanhempainrahakaudella olevat, työttömät ja muut ei ammatissa toimivat.

Vanhempainrahaäitien puolisoista 91 prosenttia oli ammatissa toimivia vuonna 2005. Jos äiti sai työtulosidonnaista päivärahaa, isistä 92 prosenttia oli ammatissa toimivia. Jos äiti oli opiskelija tai muuten työvoiman ulkopuolella, oli isäkin suurella todennäköisyydellä työvoiman ulkopuolella. Jos isän sosioekonominen asema oli muu ammatissa toimiva kuin ylempi toimihenkilö, oli äidin todennäköisyys saada vähimmäispäivärahaa jonkin verran suurempi, mutta ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Jos isä oli opiskelija tai muuten työvoiman ulkopuolella, oli äitikin tavallisesti työvoiman ulkopuolella ja sai suurella todennäköisyydellä vähimmäisrahaa.

⁷ Vähimmäispäivärahan saajat on laskettu aineistoon mikrosimulointimallilla, koska tieto ei sisälly sellaisenaan aineistoon (Haataja 2008). Vähimmäisrahan saajia oli koko aineistossa otostasolla 91, joista äitejä oli 79. Perusjoukon tasolla vähimmäispäivärahan saajia oli 19 200. Näistä kuitenkin osalta puuttuu työsuhdetieto. Työsuhde tieto oli 79 ja perusjoukon tasolla 16 600 äidillä.

Äitien henkilökohtaiset tulot pienenevät vanhempainraha- ja kotihoidontukiaikana, jos he siirtyvät ansiotyöstä etuuksien piiriin. Sen sijaan, jos he ovat opiskelijoita, kuntoutusrahalla tai työkyvyttömyyseläkkeellä, tulotaso nousee vähimmäispäivärahan verran. Työttömien tulonsiirtojen taso säilyy ennallaan. Tulotasoon vaikuttaa myös se, miten pitkiä etuusjaksot ovat vuoden aikana. Käytettävissä oleviin tuloihin vaikuttavat lisäksi muut tulonsiirrot ja kahden vanhemman talouksissa puolison tulot. Sellaisia yhden vanhemman perheitä, jotka saavat vähimmäispäivärahaa tai joilla ei ole työsuhdetta, on tutkimusaineiston otoksessa liian vähän jakaumatarkasteluun. Kuviossa 8 vertaillaan lastenhoitoetuuksia saaneiden äitien jakaumaa päivärahajain ja työsuhteen mukaan puolison tulojakaumalla.

Kuvio 8. Vanhempainrahaa ja kotihoidontukea saaneiden äitien jakaumat puolison vuositulojen* mukaan äidin päivärahajain ja työsuhteen perusteella vuonna 2005.

*Vuositulojen luokat on laskettu kahden palkansaajan lapsiperheiden yhteisten palkkojen mediaanin(jaettuna kahdella) suhteen. Puolison vuositulona käytetään veronalaisia tuloja, joista 35 000 euron tulo vastaa mediaanituloa (=100). Pienimmän tuloluokan raja on 12 000 ja suurimman 70 000 euroa vuodessa.

Vähimmäispäivärahan taso on matalampi kuin kotihoidontuen, mutta erotus kompensoituu kotihoidontuesta maksettavalla osuudella, jos kotona hoidetaan myös muita lapsia. Tästä huolimatta lasta hoitavan henkilökohtainen tulotaso jää matalaksi, ja yksinhuoltajillakin lapsilisien ja elatus-tuen jälkeen vasta kolmannesta lapsesta lähtien toimeentulotuen perusosaa korkeammaksi (Haataja 2008b). Puolison tuloilla on tärkeä merkitys lasta hoitavan ja lasten kokonaistoimeentulolle.

Jos äidillä on lastenhoitajaksolla työsuhde voimassa, on myös puoliso yleensä työssä, ja pienituloisimpia isiä on vain viitisen prosenttia. Äidin työsuhteen puute lisää pienituloisten isien osuutta, mutta keskituloisia isiä on enemmän, kun äiti on vanhempainrahalla, ja lähes yhtä suuri osuus, kun äiti on kotihoidontuen saaja. Vähimmäismääräistä vanhempainrahaa saavien äitien puoliset ovat useammin kuin muut kaikkein pienituloisimpia, mutta joukossa on myös hyväituloisia isiä. Vähimmäispäiväraha liittyy useammin kuin äidin työsuhteen puute perheen pienituloisuuteen, äidin ja isän nuoreen ikään, opiskelu aikaan ja muuten vakiintumattomaan työmarkkina-asemaan.

Vanhempainvapaat ja vastasyntyneiden vanhemmat sektoreittain

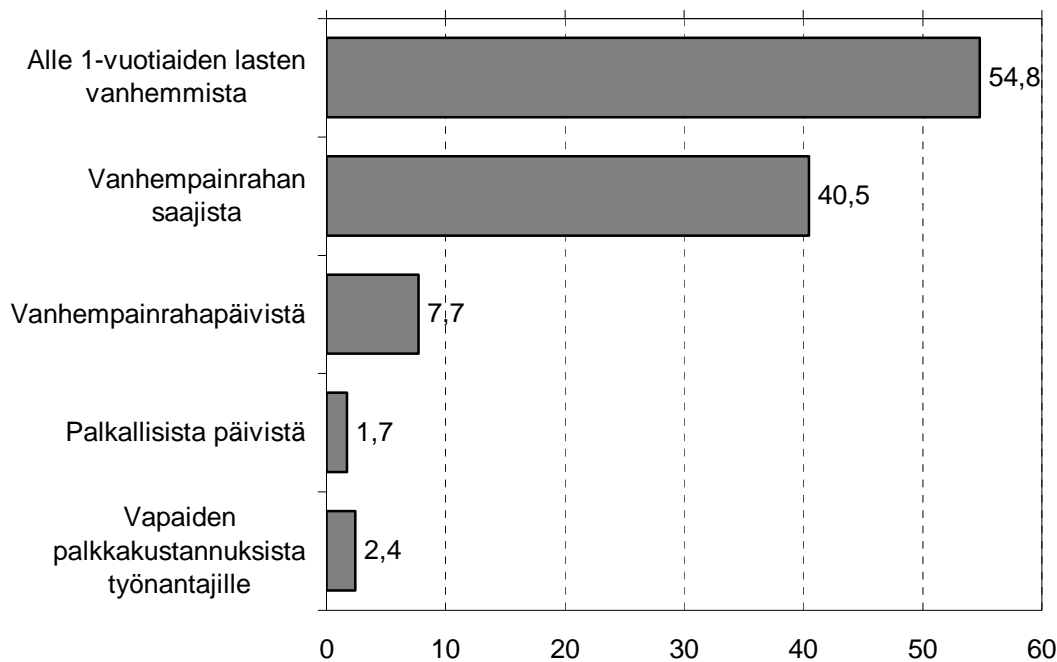
Vanhempainvapaiden kohdentumista on aikaisemmin tarkasteltu yksityisellä sektorilla (Maliranta ja Napari 2007). Tulonjakotilastosta on mahdollista selvittää vanhempainvapaiden kohdentuminen kaikille sektoreille. Tilaston ongelmana on kuitenkin se, että pitkällä vapailla olevien sektori jää tuntemattomaksi, koska sektoritiedot kerätään vain henkilöiltä, joilla on vähintään yksi työssäolokuukausi vuoden aikana. Sektorien ulkopuolelle jäävät tällöin myös ne työsuhteiset, jotka siirtyvät vanhempainvapaalta hoitovapaalle. Sektoritieto puuttuu kaikkiaan lähes puolelta (48 %) äideistä, mutta heistä noin joka kolmannella on voimassa oleva työsuhde (Taulukko 19).

Taulukko 19. Vanhempainrahaa saavat äidit ja vapaalla olevien äitien osuus sektoreittain, sekä vanhempainvapaalla olevien osuus (%) vuonna 2005.

Pääsektori	Vanhempainrahaäidit		On työsuhde, osuus %
	Sektori	Jakauma %	
Yhteensä	90 700	100	50
Ei sektoria	43 800	48	32
Kunta	13 300	15	62
Valtio ja sosiaalirahastot	2 400	3	77
Yksityiset yritykset	23 300	26	72
Muut	7 900	9	55

Äitien pitämistä vanhempainvapaista on viime aikoina keskusteltu niiden työnantajille ja erityisesti naisvaltaisille aloille aiheuttamien kustannusten näkökulmasta, koska isät pitävät vain pienen osan vapaista. Toisaalta äitien työnantajille aiheuttamat kustannukset tuntuvat liioitelluilta, koska puolelta äideistä puuttuu työpaikka johon palata. Potentiaalisesti isät ovat kuitenkin merkittävä hoivaresurssi, joka osallistumistaan lisäämällä voisi tasata nais- ja miesvaltaisten alojen työnantajille aiheutuvia kustannuksia.

Kuvio 9. Isien osuus (%) alle 1-vuotiaiden vanhemmista, vanhempainrahan saajista, vanhempainrahapäivistä, työnantajan maksamista palkallisista päivistä sekä työnantajalle koituvista välittömistä palkkakustannuksista vuonna 2005.

Kaikista niistä vanhemmista, joilla on alle 1-vuotiaita lapsia ja joilla on työsuhde voimassa tai työnantajasektori tiedossa, on enemmistö (55 %) isiä. Kaikista vanhempainrahaa saaneista, isien osuus on 40 prosenttia, mutta isät pitivät vain 8 prosenttia vanhempainrahapäivistä. Isille kohdentui vajaa kaksi prosenttia työnantajien maksamista palkallisista päivistä, mutta palkallisten päivien kustannuksista isät aiheuttivat runsaat kaksi prosenttia vuonna 2005 (kuvi 9).

4 Yhteenveto ja keskustelua

Sillä, onko äiti tai isä vanhempainrahakauden ja kotihoidontukikauden aikana samanaikaisesti vanhempainvapaalla tai hoitovapaalla ei, on monenlaisia yhteyksiä sekä yksilöiden että perheiden elämänsuunnitteluun, sosiaalisiin ja taloudellisiin oikeuksiin, mahdollisuuteen jakaa vapaita äitien ja isien kesken, työnantajien henkilöstöpolitiikkaan ja -menoihin sekä naisten työllisyysasteeseen jne. Tästä huolimatta julkisessa keskustelussa tehdään harvemmin ero sen välillä, tarkoitetaanko keskustelun (tai reformien) kohteena olevilla vain vanhempainrahojen tai kotihoidontuen saajia, tai ainoastaan niitä, joiden työsuhde on voimassa ja jotka ovat vapaalla vai molempia. Vain työsuhhteessa olevat voivat valita lastenhoitojakson pituuden ja ansiotyöhön paluun omien toiveidensa mukaan. Vapaiden kehittäminen liittyy työsopimuslakiin ja etuuksien sairausvakuutuslakiin sekä lakiin kotihoidontuesta.

Suomalaisessa perhevapaakeskustelussa voidaan pitää paradoksaalisena myös sitä, että kahdesta vapaajärjestelmästä, vanhempainvapaasta ja pienten lasten hoitovapaasta, käydään keskustelua toisistaan melko irrallaan. Molemmat ovat perhevapaita, jotka mielletään nykyisin osaksi työ- ja perhe-elämän yhteensovittamista helpottavia toimenpiteitä, mutta niiden syntyhistoria, tavoitteet ja sosiaaliset oikeudet poikkeavat toisistaan. Lisäksi ne rahoitetaan eri kukkaroista.

Ensimmäinen perhevapaakeskustelu koskee vapaiden kustannuksia ja epätasaista jakautumista nais- ja miesvaltaisille aloille, isien vähäistä vapaiden käyttöä ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä keskustelu on koskenut vanhempainrahakautta ja -vapaata. Viime vuosina vanhempainraha- ja vapaajärjestelmään on tehty lukuisia pieniä uudistuksia, joilla on pyritty korjaamaan epäkohtia. Lapsi ehtii vanhempainrahakauden aikana kuitenkin vasta noin 9 kuukauden ikään. Lyhyillä vapailta on todettu olevan vain lyhyehkö, väliaikainen vaikutus naisten palkkakehitykseen. Nykyisin vanhempainrahan työtulosidonnainen päiväraha rahoitetaan kokonaan työnantajien ja työntekijöiden vakuutusmaksujen tuotoilla. Työmarkkinaosapuolilla on ollut ja tulee olemaan keskeinen rooli vanhempainrahan tasosta ja vapaiden kestosta päätettäessä. Valtion, hallituksen ja eduskunnan rooli uudistusten toteuttajana jäänee vähäiseksi ilman lisäpanostusta rahoitukseen.

Toinen keskustelu kohdistuu vanhempainrahakauden jälkeiseen aikaan, kunnes lapsi täyttää kolme vuotta. Päähuomio on lasten hoitomuodon valintamahdollisuuksissa, hoitaako lasta kotona kotihoidontuella vai viedäkö lapsi kunnalliseen päivähoitoon. Isien vähäistä kotihoidontuen ja hoitovapaan käyttöä ei ole kyseenalaistettu vastaavalla tavalla kuin vanhempainvapaan. Äitejä on jopa syyllistetty siitä, että he eivät hoida kaikkia alle kouluikäisiä kotona, silloin kun he saavat vanhempainrahaa tai kotihoidontukea (Hiidensalo 2006). Myöskään sellaisia uudistuksia ei ole tehty eikä esitetty, jotka kannustaisivat isiä jakamaan hoitovapaita. Kuitenkin juuri pitkät vapaat heikentävät eniten naisten palkkakehitystä (Kellokumpu ja Napari 2007). Päivähoitomuodon valintaan liittyvä keskustelu tekee näkymättömäksi paitsi valintoja tekevien vanhempien sukupuolen myös sen, onko äideillä ja isillä mahdollisuus valita ensin ansiotyön ja kodin välillä, ts. ovatko he työsuhteessa vai eivät. Kunnat rahoittavat kotihoidontuen ja päivähoitopalvelut ja saavat tarkoitukseen valtionosuutta. Koska päivähoiton järjestäminen on kunnille lyhyellä aikavälillä kalliimpaa kuin kotihoidon tuki, pyrkivät monet kunnat hillitsemään päivähoitopaikkojen kysyntää tarjoamalla kuntakohtaisia lisiä, jotta toinen vanhemmista (käytännössä äiti) jäisi kotiin hoitamaan lasta (esim. Miettunen 2008).

Työnantajille ei aiheudu kotihoidontuesta ja hoitovapaasta välittömiä kustannuksia. Pitkät hoitovapaat voivat kuitenkin aiheuttaa välillisiä kustannuksia henkilöstövaihdosten ja työhön palaavien taitojen päivitykseen tarvittavana koulutuksena. Ne voivat myös lisätä naisvaltaisten alojen työvoimapulaa. Hoitovapaa on suhteellisesti yleisempi terveys- ja sosiaalialan koulutuksen (32 %) sekä kaupallisen ja yhteiskuntatieteellisen koulutuksen (26 %) saaneilla äideillä kuin näiden alojen koulutuksen saaneita on kaikista kotihoidontuen saajista (24 ja 23 prosenttia).

Pitkällä aikavälillä oikeus saada vapaata töistä lapsen hoitoon otettiin käyttöön aikaisemmin kuin vapaiden ajalta maksettavat tulonsiirrot. Esimerkiksi äitiysrahakausi oli 1970-luvun alkuun asti pidempi kuin lakisääteinen vapaa. Nykyisin tulonsiirtojen riippumattomuus työhistoriasta kohtelee kaikkia samassa tilanteessa olevia periaatteessa samalla tavalla. Työtulosidonnaiseen päivärahaan vaikuttavat kuitenkin aikaisemmat ansiot ja etuuslaji. Kotihoidontuen hoitolisä on tulo vähenteinen. Tulonsiirtojen universaalisuus on aiheuttanut ja aiheuttaa edelleen jossain määrin myös epäjohtonmukaisuuksia vapaiden ja työssäolajaksojen suhteen. Vanhempainrahaa maksetaan työssäolon ajalta äitiys- ja vanhempainrahakaudella, joskin vähimmäismääräisenä, sen sijaan että vapaita ja työssäolajaksoja voisi tarvittaessa vuorotella. Aikanaan äitien työssäkäynti vapaan aikana oli jopa yksi syy, jolla perusteltiin isien mahdollisuutta jakaa äidin vapaata (vanhempainvapaa). Vuonna 2007 vähimmäispäivärahaa maksettiin noin 4 prosentille päivärahan saajista työssäolon ajalta, mutta työssäolopäiviä oli keskimäärin vajaa kuukausi.

Vanhempainrahan laatu, työtulosidonnainen vs. vähimmäismääräinen vanhempainraha toimi 1980-luvun alun päivärahaudistuksen jälkeen melko hyvin eräänlaisena äitien työmarkkina-aseman mittarina. Kun pienetkin vuosityötulot kasvattivat päivärahaa, voitiin päätellä, että työtulosidonnaista päivärahaa saavilla on työhistoriaa takanaan ja vähimmäispäivärahan saajat olivat työvoiman ulkopuolella. 1990-luvulla päivärahan määräytymissäntöihin tuli ansiokynnys, joka jätti pienimmät ansiotulot huomiotta. Tämä kasvatti osaltaan vähimmäispäivärahan saajien määrää. Suuri merkitys vähimmäispäivärahan saajien määrän kasvuun 1990-luvulla oli myös sillä, että äitiys- ja vanhempainrahalle siirryttiin yhä useammin pitkältä hoitovapaalta tai työttömyysetuuksilta.

Vähimmäispäivärahan saajien määrä on vähentynyt 2000-luvulla erityisesti lakiuudistusten johdosta. Vanhempainraha on vähintään työttömyysetuuden suuruinen vuodesta 2003 lähtien eikä pitkä hoitovapaa ole pudottanut seuraavaa vanhempainrahakautta vähimmäispäivärahan piiriin vuoden 2005 uudistuksen jälkeen, jos seuraava lapsi syntyy ennen kuin edellinen on 3-vuotias.

Vuonna 2007 noin 19 000 vanhempaa sai päivärahan edellisen lapsen vanhempainrahan perusteella ja työttömyysetuuksilta vanhempainrahalle siirtyi runsaat 9 000 vanhempaa. Myös siirtyminen kuntoutusrahaa tai sairauspäivärahaa saavasta vanhempainrahaa saavaksi oikeuttaa vähintään edellisen etuuden suuruiseen päivärahaan. Sen sijaan ansiosidonnaisella aikuisopintotuella opiskelevat voivat yhä pudota pitkän opintovapaan jälkeen vähimmäispäivärahalle. Vähimmäispäivärahan syynä voi olla se, että nostaa samanaikaisesti opintorahaa, eläkettä tai varusmiespäivärahaa isyysvapaan ajalta. Tulottomuus (54 %) tai liian pienet tulot (33 %) ovat kuitenkin edelleen suurin vähimmäispäivärahan syy, kun työssäkäyntiä vanhempainrahakaudella ei oteta huomioon. Vuonna 2007 tulojen puute tai liian pienet työtulot oli vähimmäispäivärahan syynä 15 800:lla, vuonna 2000 noin 28 000 vanhemmalla. Toisen etuuden samanaikaisuus, yleisemmin opintoraha, oli vähimmäispäivärahan syynä 3 400 henkilöllä vuonna 2007.

Kotihoidontuki on korvausta siitä, ettei lapsi ole kunnallisessa päivähoidossa, mutta se ei edellytä vanhemman jäämistä kotiin hoitamaan itse lasta. Ennen kotihoidontuen täydellistä voimaantuloa (vuonna 1990) tukea lienee käytetty usein päivähoitokustannusten kompensointiin. Esimerkiksi 1980-luvun lopussa kotihoidontukea saavista äideistä noin kolmannes oli työssä (Säntti 1990). Alle 3-vuotiaiden lasten hoitovapaa oli lakisääteinen jo 1980-luvun puolivälissä, mutta hoitovapaalla oli tukea saavista vain runsas kolmannes. Jo kotihoidontukikokeilujen aikana 1970-luvulla työsuhdeturvan puute koettiin yhdeksi tärkeimmistä tyytymättömyyden syistä (Säntti 1982). Nykyisinkin vanhemman työssäkäynti kotihoidontukijaksolla on harvinaista, mikä johtuu muun muassa mahdollisuudesta yksityisen hoidon tukeen.

Työsuhteen puute lastenhoitoon maksettavien etuusjaksojen aikana ei ole uusi ongelma, mutta paremman työllisyyden aikoihin verrattuna entistä vakavampi. Nykyisin vanhempainrahaa saavista äideistä puolella ja kotihoidontukea saavista 45 prosentilla on työsuhde. Työsuhteen todennäköisyyttä vanhempainrahakaudella lisää tilastollisesti merkitsevästi äidin ikä (vähintään 35 vuotta) ja ylemmän tason korkea-asteen koulutus. Kotihoidontukea saavilla työsuhteen todennäköisyyteen vaikuttivat tilastollisesti merkitsevästi kaikki koulutusasteet perusasteen jälkeen. Siivilisäädylly ja lasten lukumäärällä ei ollut tilastollista merkitsevyyttä. Kun työsuhteen todennäköisyyttä tarkasteltiin vähintään yleissivistävän koulutuksen saaneille, ei vanhempainrahan saajilla syntynyt koulutusalojen välille tilastollisesti merkitseviä eroja. Sen sijaan kotihoidontuen saajilla kasvatustieteen ja opettajan koulutuksen sekä terveystieteiden ja sosiaali-alan koulutuksen suorittaneilla työsuhde oli merkitsevästi yleisempi kuin muilla aloilla.

Sillä onko vanhempainvapaalla vai hoitovapaalla on yhteys äitien työllisyysasteeseen myös määritelmällisesti. Työvoimatutkimuksissa vanhempainvapaa kasvattaa ja hoitovapaa alentaa työllisyysastetta. Jos hoitovapaalla olevat naiset laskettaisiin työllisyysasteeseen samoin kuin äitiys- ja vanhempainvapaalla olevat, nousisi 15–64-vuotiaiden naisten työllisyysaste vain 1,1 prosenttiyksikköä mutta alle 18-vuotiaiden lasten äitien työllisyysaste lähes 4 prosenttiyksikköä.

Perhevapaista lasten hoitoon tarkoitettujen etuusjaksojen aikana ei kerätä systemaattista tietoa. Tiedot perhevapaiden yleisyydestä ovat perustuneet osittain harhaanjohtavasti etuustilastoihin, satunnaisesti tuotettuihin tietoihin työvoimatutkimuksissa tai yksittäisiin tutkimuksiin. Tulonjakotilasto on vuodesta 2004 kerännyt tietoa lasta hoitavien työsuhteesta, mutta tietojenkeruussa on yhä kehittämistä. Kelalla olisi mahdollisuus kehittää perhevapaisiin liittyvien etuuksien seurantaan liittämällä mukaan tieto vapaasta, työsuhteesta, vanhempainrahan ja kotihoidontuen maksuaikana. Koska etuuksien myöntäminen ei liity työsuhteeseen, ei Kela ole tietoa kaivannut. Sen sijaan päätöksentekijän uskoisi olevan kiinnostunut tiedosta, kun etuuksia ja vapaita kehitetään vastaamaan moniin työ- ja perhe-elämän yhteensovittamista koskeviin haasteisiin. Tulevaisuudessa haasteiden tärkeys korostuu entisestään ennustetun työvoimapulan vuoksi.

Lähteitä

- Haataja, Anita. 2008a. Vuoden 2007 vanhempainrahauudistus: mallinnus ja vaikutukset vuoden 2005 aineiston pohjalta. Jutta-muistio 2.(8.4.2008). Pdf-muistio, saatavana tekijältä ja Jutta-mallin käyttäjiltä.
- Haataja, Anita. 2008b. Miten lasten elatusta ja kustannuksia kompensoidaan? Lapsilisien, vanhempainrahan, kotihoidontuen sekä toimeentulotuen taso ja lapsiskaalat vuosina 1990–2008. Jutta-muistio 4.(25.9.2008). Pdf-muistio, saatavana tekijältä ja Jutta-mallin käyttäjiltä.
- Haataja, Anita. 2007. Suomalainen äitiys-, isyys- ja vanhempainrahajärjestelmä: ylistämisestä alistamiseen? Julkaisussa: Castrén M. (toim.) Työn ja perheen tasapaino: sääntelyä, tutkimusta ja kehittämistä. Oppimisverkostot työn ja perheen tasapainon rakentajina -hankkeen julkaisuja. Helsinki: Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, 14–37.
- Haataja, Anita. 2005a. Lasten hoitomuodon valintaoikeudet – mahdollisuuksia ja riskejä? Julkaisussa: Takala P. (ed.) Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 80–108.
- Haataja, Anita. 2005b. Äidit ja isät työmarkkinoilla 1989–2002/2003. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 29. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. (English abstract: Mothers and fathers in the labour market 1989–2002/2003.) PDF <www.stm.fi/julkaisut>.

- Haataja, Anita. 2004. Yhden tai kahden ansaitsijan malli: vaikutukset ansiotyön, hoivan ja tulojen jakoon. Heikki Räisänen & Reino Hjerppe (toim.) Hyvinvointi ja työmarkkinoiden eriytyminen, VATT-publications 40, 162–186.
- Hiidensalo, Venla. 2006. Rajoja ja rakkautta äideille. Tutkimus Raimo Sailaksen aloittamasta päivähoitokeskustelusta. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Viestintä. <www.ethesis.helsinki.fi/julkaisut>
- Hämäläinen, Ulla ja Takala, Pentti. 2007. Isien perhevapaat ja tasa-arvo. Julkaisussa: Lilja, R., Asplund, R. ja Kauppinen, K. (toim.) Perhevapaavalinnat ja perhevapaiden kustannukset sukupuolten välisen tasa-arvon jarruina työelämässä? Selvityksiä 69. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, 22–45.
- Kellokumpu, Jenni ja Napari, Sami. 2007. Perhevapaiden vaikutus palkkapussiin. Talous & Yhteiskunta (35) 3, 30–35.
- Maliranta, Mika ja Napari, Sami. 2007. Perhevapaista eniten epäsuoria kustannuksia yrityksille. Tieto & Trendit 6. Tilastokeskus. <www.tilastokeskus.fi/artikkelit/2007/art_2007_09_10_001.html>
- Metsämäki, Janne. 2005. Perhevapaista aiheutuvien kustannusten korvausten kehittäminen. Selvityshenkilön raportti. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön työryhmämuistioita 16. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. <www.stm.fi/julkaisut>
- Miettunen, Laura. 2008. Lasten kotihoidontuen kuntalisät osana kuntien päivähoitojärjestelmää. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielman käsikirjoitusversio 10.5.2008. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta.
- Nieminen, Erkki. 1976. Työvoimatiedustelu. Korjatut tiedot vuosilta 1965–1969. Helsinki 10.2.1976, Tilastokeskus.
- Pajunen, Raija. 1985. Selvitys äitien työhön menosta äitiysrahakauden aikana. Kansaneläkelaitoksen tilastollinen neljännesvuosikatsaus 1, 11–17.
- Pulkkinen, Terho. 1962. Nuoren työvoiman asema Suomen työmarkkinoilla. Väestöntutkimuksen vuosikirja VII 1961–1962.
- Ristimäki, Toini. 1962. Äitien työvoimaan kuuluvuus ja lasten hoito äidin työssä ollessa. Väestöntutkimuksen vuosikirja VII. 1961–1962. Helsinki: Väestöpoliittinen tutkimuslaitos, 154–160.
- Sauli, Hannele, Savola, Lotta ja Haataja, Anita. 2000. Käyvätkö äidit töissä vai eivät? Hyvinvointikatsaus 1, 63–66.
- Suomalainen lapsi 2007. Väestö 2007. Helsinki: Tilastokeskus ja Stakes.
- Säntti, Riitta. 1990. Hoitovapaan käyttö ja lasten hoitomuodon valinta. Kehittämisosaston julkaisuja 1. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Säntti, Riitta. 1982. Lasten kotihoidon tuen kokeilu 1978–1980. Suomen virallinen tilasto SVT XXXII:81. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Tutkimusosasto.

Kela|Fpa[®]

Tutkimusosasto
Puhelin 020 634 11
Faksi 020 634 1700
publ@kela.fi
www.kela.fi/tutkimus
www.fpa.fi/forskning
www.kela.fi/research